

LATVIJAS UNIVERITĀTES
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

IZMEKLĒŠANAS TIESNESIS KRIMINĀLPROCESĀ

BAKALaura DARBS

Autors: **Inese Vorobjova**

Studenta apliecības Nr. iv14029

Darba vadītājs: profesore Dr.iur. Ārija Meikališa

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Kriminālprocesa likums tika pieņemts 2005.gada 1.oktobrī un tajā tika iekļauts izmeklēšanas tiesneša institūts, kura galvenais uzdevums ir veikt cilvēku tiesību ierobežojumu kontroles funkciju pirmstiesas procesā.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt izmeklēšanas tiesneša statusu gan pirmstiesas kriminālprocesā, gan pirmās instances tiesā līdz iztiesāšanas uzsākšanai, un noskaidrot, ar kādām problēmām saskaras izmeklēšanas tiesneši, pildot savus pienākumus. Lai autores izvirzītais mērķis tiktu sasniegts, bakalaura darbā tiek aplūkota izmeklēšanas tiesneša institūta izcelsme un būtība, kā arī izmeklēšanas tiesneša kompetence.

Darba pamatā ir izmantots Latvijas teritorijā esošais normatīvais regulējums attiecībā uz izmeklēšanas tiesnešiem, kā arī Latvijā atzītu tiesību zinātnieku publikācijas.

Bakalaura darbā tiek apskatīta Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas tiesu prakse un apkopoti statistikas dati par izmeklēšanas tiesnešu pieņemtajiem un pārsūdzētajiem lēmumiem.

Izpētot izmeklēšanas tiesneša normatīvo regulējumu kopsakarā ar tiesu praksi, autore savā darbā piedāvā dažādu problēmjuautājumu risinājumus.

Atslēgas vārdi: kriminālprocess, pirmstiesas, izmeklēšanas tiesnesis, cilvēktiesību garantēšana, samērīgums, problemātika.

ANOTATION

Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia entered into force on October 1, 2005 and in this law also is included the investigating judge, whose main task is to carry out the control over human rights restrictions in the pre-trial process.

Bachelor's thesis objective is to explore investigating judge's status in pre-trial criminal proceedings and in first instance pending court until the trial, and find out what problems, that investigating judges face, doing their assignments. To achieve the goal, author in this bachelor's thesis analyses the origin of investigating judge, the essence of this institute and research the competence of the investigating judge.

The thesis is based on Latvian normative regulations as regards to investigating judges and publications of legal scholars recognized in Latvia.

In bachelor's thesis the City of Riga Northern District Court practice and compiled statistics about investigating judges approved and appealed judgments are reviewed.

Analysing investigating judge's normative regulation in the context of judicial practice, author offers different problem solutions.

Keywords: criminal proceeding, pre-trial, investigating judge, guaranteeing human rights, proportionality and problem.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	5
1. Izmeklēšanas tiesneša institūta jēdziens un vēsturiskā attīstība.....	7
1.1. Izmeklēšanas tiesneša institūta izcelsme un būtība	7
1.2. Izmeklēšanas tiesnesis kā procesuālās funkcijas – cilvēktiesību garantēšanas realizētājs	12
2. Izmeklēšanas tiesneša statuss pirmstiesas procesā	15
2.1. Piespiedu līdzekļu piemērošana	15
2.2. Jautājumu izskatīšana par drošības līdzekļu, kas saistīti ar brīvības atņemšanu, atcelšanu un grozīšanu	21
2.3. Sūdzību izskatīšana	26
2.4. Jautājumu izskatīšana par procesuālo darbību veikšanu	29
2.5. Lūgumu izskatīšana par atbrīvošanu no samaksas par advokātu palīdzību.....	36
2.6. Citas darbības	37
3. Izmeklēšanas tiesneša statuss pirmās instances tiesā līdz iztiesāšanas uzsākšanai.....	44
Secinājumi	46
Izmantotā literatūra un avoti	48

IEVADS

Kriminālprocesa ietvaros veiktās darbībās bieži vien ierobežo cilvēka pamattiesības, lai sasniegtu Kriminālprocesa likuma mērķi. Lai cilvēka pamattiesības netiktu nepamatoti aizskartas, jau vairāk kā desmit gadus Latvijā pastāv izmeklēšanas tiesneša institūts, kura ieviešanai ir liela nozīme, jo tā galvenais uzdevums ir cilvēktiesību ierobežošanas kontrole.

Šajā darbā ir iezīmētas galvenās problēmas, ar kurām izmeklēšanas tiesnesis visbiežāk saskarās, pildot savus pienākumus, tajā skaitā termiņu neievērošana, citu amatpersonu profesionālais līmenis, likuma normu interpretācija.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt izmeklēšanas tiesneša institūtu, tā vēsturisko attīstību un izmeklēšanas tiesneša pilnvaras pirmstiesas procesā un pirmās instances tiesā līdz iztiesāšanas uzsākšanai, sniedzot padomus, kā atrisināt radušos problēmjaucējumus, lai ļautu izmeklēšanas tiesnesim efektīvi realizēt savas pilnvaras.

Lai sasniegtu darba mērķi, autore izvirzīta šādus uzdevumus:

- 1) izpētīt izmeklēšanas tiesneša institūtu un tā vēsturisko attīstību;
- 2) izprast izmeklēšanas tiesneša lomu attiecībā uz cilvēktiesību ierobežošanas kontroles veikšanu;
- 3) izanalizēt izmeklēšanas tiesneša kompetenci un sniegt savu vērtējumu par pieņemtajiem lēmumiem;
- 4) norādīt uz problēmjaucējumiem, kas skar izmeklēšanas tiesnešu darbu, izsakot priekšlikumus nepilnību novēršanai.

Darba izstrādes gaitā tika izmantotas šādas metodes:

- 1) vēsturiskā metode – tiek veikta, pētot izmeklēšanas tiesneša attīstības gaitu;
- 2) aprakstošā metode – tiek veikta, lai noskaidrotu izmeklēšanas tiesneša institūtu, piemēram, kas ir izmeklēšanas tiesnesis, tā vieta kriminālprocesā;
- 3) salīdzinošā metode – tiek veikta izmeklēšanas tiesneša institūta salīdzināšanai ar citu valstu regulējumu;
- 4) pētīšanas metode - tiek veikta, analizējot tiesu prakses materiālus;
- 5) gramatiskā un sistemātiskā metode - tiek izmantotas, izmeklēšanas tiesneša institūta analīzei, vērtējot ar minēto institūtu saistīto normatīvo regulējumu, juridiskās prakses atziņas un tiesību zinātnieku viedokļus;
- 6) indukcijas metode – tiek veikta pēc darba un informācijas apkopošanas, būtiskāko secinājumu izdarīšanai.

Darbs sastāv no trīs nodaļām, divas no tām iedalītas apakšnodaļās. Pirmās nodaļas ietvaros autore apraksta izmeklēšanas tiesneša institūtu Latvijā un ārvalstīs, kā arī tā vēsturisko attīstību. Otrajā nodaļā autore analizē izmeklēšanas tiesneša statusu pirmstiesas procesā, aplūkojot viņa kompetenci attiecībā uz lēmumu pieņemšanu par procesuālo piespiedu līdzekļu piemērošanu, sūdzību un pieteikumu izskatīšanu un par izmeklēšanas darbību veikšanu. Trešajā nodaļā tiek analizēts izmeklēšanas tiesneša institūts pirmās instances tiesā līdz iztiesāšanas uzsākšanai.

1. IZMEKLĒŠANAS TIESNEŠA INSTITŪTA JĒDZIENS UN VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

1.1. Izmeklēšanas tiesneša institūta izcelsme un būtība

Ar 1810. gadā spēkā stājušos [Francijas] Kriminālprocesa kodeksu (*Code d'instruction criminelle*) noziedzīgu nodarījumu pirmstiesas izmeklēšana tika deleģēta jaunradītam tiesību institūtam – *le juge d'instruction*, ko juristu vidū latviski pieņemts tulkot kā "izmeklēšanas tiesnesis".¹ Taču pēc Francijā ieviestā izmeklēšana tiesneša tiesību institūta, arī citās valstīs Eiropā tika pamazām ieviests izmeklēšanas tiesnesis.

Piemēram, 1879. gadā Vācijas impērijā pieņemtais Kriminālprocesa kodekss ieviesa izmeklēšanas tiesneša institūtu (*Untersuchungsrichter*) ar izmeklēšanas funkcijām, kas bija neatkarīgs no prokuratūras, kaut arī prokuratūrai bija liela ietekme uz pirmstiesas kriminālprocesu. Ar 1974. gada 3. decembra likumu "Par kriminālprocesa kodeksa reformu" Vācijas Federatīvā Republika atteicās no izmeklēšanas tiesneša institūta, nododot izmeklēšanas funkcijas prokuratūrai un policijai, bet procesuālo tiesību ierobežojumu kontroles funkcijas nododot jaunizveidotajam speciālajam izmeklēšanas tiesnesim (*Ermittlungsrichter*).²

Arī Šveices Konfederācija 18. gadsimta beigās savā tiesu sistēmā ieviesa izmeklēšanas tiesneša institūtu pēc Francijas parauga, proti, ar izmeklēšanas funkcijām.³

Autore secina, ka izmeklēšanas tiesnesis pastāv jau kopš 19. gadsimta, un vairākās Eiropas valstīs tas tika ieviests nolūkā veikt izmeklēšanu, piedaloties darbībās, kas palīdzētu atklāt noziedzīgu nodarījumu, taču vēlāk daļa valstu tomēr izmeklēšanas tiesneša institūtu likvidēja, tā funkcijas nododot citām valsts iestādēm, galvenokārt policijai un prokuratūrai visticamāk, uzskatot to par lietderīgāku.

Ja pēta Latvijas izmeklēšanas tiesneša ieviešanas vēsturi, redzams, ka 19. gadsimta otrajā pusē, kad Latvija atradās Krievijas impērijas sastāvā, Krievijas tiesu reformas ietvaros Latvijā kā patstāvīgs izmeklēšanas subjekts tika ieviests izmeklēšanas tiesneša institūts.⁴

¹ Dundure L. Izmeklēšanas tiesnesis Latvijā. Jurista Vārds, 2012, nr. 17/18 (716/717), 26.lpp.

² Ibid, 27.lpp.

³ Ibid.

⁴ Ibid., 28.lpp.

Izmeklēšanas tiesneša institūts tika regulēts jau 1939.gada Kriminālprocesa likumā, kurā norādīts, ka izmeklēšanas tiesnesis ir persona, kas piedalās iepriekšējā izmeklēšanā.⁵ No minētā autore secina, ka izmeklēšanas tiesnesis Latvijas Republikā kā neatkarīgā, demokrātiskā valstī bija sastopams jau pirmās neatkarības laikā.

Pirmskara laikā Latvijā izmeklēšanas tiesnešu uzdevums bija izdarīt iepriekšējo izmeklēšanu apgabaltiesai piekritīgās krimināllietās noteiktā apriņķa vai pilsētas iecirknī. Pēc policijas veiktās izziņas izmeklēšanas tiesnesis apsvēra, vai ir vajadzība veikt iepriekšējo izmeklēšanu vai arī lieta virzāma prokuroram bez tās. Savukārt prokurors pats neizdarīja šo izmeklēšanu, bet tikai deva priekšlikumus un norādījumus izmeklēšanas tiesnešiem, kā arī pārraudzīja šo izmeklēšanu. Kā norāda Gunārs Kūtris, tāds izmeklēšanas tiesnesis varētu būt pielīdzināms mūsdienu izmeklētājam.⁶

Ja salīdzina ar mūsdienu regulējumu, tad jānorāda, ka šī brīža spēkā esošā Kriminālprocesa likuma 40.panta trešā daļa norāda uz to, ka “izmeklēšanas tiesnesim nav atļauts aizstāt procesa virzītāju un uzraugošo prokuroru pirmstiesas kriminālprocesā, dodot norādījumus par izmeklēšanas virzienu un izmeklēšanas darbību veikšanu”.⁷

Līdz ar ko, autore piekrīt G.Kūtra viedoklim par tā laika izmeklēšanas tiesneša līdzību ar mūsdienu izmeklētāju, jo šī brīža Kriminālprocesa likuma regulējums strikti nodala izmeklēšanas tiesneša kompetenci, neļaujot iejaukties noziedzīga nodarījuma izmeklēšanā. Uz to norāda arī Kriminālprocesa likums, nodalot gan izmeklētāja, gan izmeklēšanas tiesneša tiesības un pienākumus.

Atšķirībā no izmeklēšanas tiesneša institūta regulējuma, kāds tas ir šobrīd, pirmskara Latvijas izmeklēšanas tiesnesis, veicot izmeklēšanu, bija tiesīgs pratināt lieciniekus, cietušo, apsūdzēto, veikt notikuma vietas un priekšmetu apskati, veikt kratīšanu, pierādījumu izņemšanu, atzīt cietušo par civilprasītāju, izdarīt vienkāršas ekspertīzes, nosūtīt ārzemju tiesu iestādēm uzdevumus par nopratināšanu un pieprasījumus par noziedznieku izdošanu.⁸ Šobrīd tas vairs neietilpst izmeklēšanas tiesneša pienākumos, taču ar daudzām šīm darbībām izmeklēšanas tiesnesis tomēr ir saistīts. Tas izpaužas, kā atļauja veikt lielu daļu izmeklēšanas darbību, piemēram, kratīšanas veikšanu vai speciālo izmeklēšanas darbību veikšanu, izvērtējot to nepieciešamību, pārmērīgi neierobežojot personu, pret kurām norādītās darbības tiek veiktas, tiesības.

⁵ Kriminālprocesa likums. Rīga: Valsts tipogrāfija. Pieņemts 01.08.1939. [18.09.2017.]

Pieejams: <http://gramatas.lndb.lv/>

⁶ Kūtris G. Izmeklēšanas tiesneši: jauns institūts kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2006, nr.2 (405), 6.lpp.

⁷ Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieņemts 21.04.2005. [14.09.2017.].

⁸ Dundure L. 2012, 28.lpp.

Vēsturiski izmeklēšanas tiesnesis netika radīts cilvēktiesību kontroles realizēšanai vai uzraudzībai, bet gan, lai patstāvīgi izmeklētu noziedzīgos nodarījumus, līdz tiek savākti pierādījumi, kas ļauj personu nodot iztiesāšanai tiesā.⁹

Pēc Latvijas inkorporācijas Padomju Savienībā līdz ar ievērojamām izmaiņām tiesību sistēmā tika likvidēts pirmskara Latvijā pastāvējušais izmeklēšanas tiesneša institūts, nododot izmeklēšanas funkcijas jaunizveidotajam izmeklētāju institūtam. Arī Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa kodekss, kas stājās spēkā 1961. gada 1. aprīlī, neparedzēja izmeklēšanas tiesneša institūtu, pirmstiesas izmeklēšanas funkcijas deleģējot izmeklētājiem un izziņas izdarītājiem. Savukārt tiesu iestādēm piekritīgo jautājumu izlemšana pirmstiesas procesā tika uzticēta vispārējās jurisdikcijas tiesām.¹⁰

No minētā autore secina, ka izmeklēšanas tiesneša toreizējais un šī brīža ieviešanas mērķis ir atšķirīgs. Kā arī secināms, ka Latvijā, esot Padomju Savienībā, mainījās tiesību sistēma, tajā skaitā tika likvidēts izmeklēšanas tiesneša institūts, kura funkcijas tika nodotas citām iestādēm un amatpersonām.

Taču jāatzīst, ka izmeklēšanas tiesneša institūts Krievijas teritorijā arī ir pastāvējis. Šis institūts Krievijas teritorijā tika ieviests 1860. gadā pēc Napoleona Kriminālprocesa kodeksa parauga (*Code d instruction criminelle*), tomēr drīzumā notika sākotnējā izmeklēšanas tiesneša institūta likvidācija, proti, laikā no 1928. gada līdz 1929. gadam, izmeklēšanas tiesneša funkcijas tika pilnībā nodotas prokuratūrai.¹¹

Jāsaka, ka 2015. gada sākumā Krievijas Federācijas prezidents rekomendēja Krievijas Federācijas Augstākajai tiesai izpētīt jautājumu par iespēju ieviest izmeklēšanas tiesneša institūtu. Tāpat Krievijas Federācijas Konstitucionālās tiesas priekšsēdētājs norādījis, ka izmeklēšanas tiesneša institūta atjaunošana var palīdzēt atrisināt kriminālprocesa sistēmiskās problēmas.¹² Tajā pašā laikā izmeklēšanas tiesneša institūta ieviešanai ir arī daudz pretinieku, kuri pauž bažas, ka šāda institūta ieviešana vēl vairāk nostiprinās apsūdzības puses stāvokli, jo tiks veikta tikai pierādījumu legalizācija.¹³

⁹ Dundure L. 2012, 31.lpp

¹⁰ Ibid., 28.lpp.

¹¹ Смирнов А. В. Следственный судья — такая должность появится в уголовном процессе. Pieejams: <https://rg.ru/2015/01/13/sud.html> [aplūkots 09.10.2017.]

¹² Смирнов А. В. Следственный судья — такая должность появится в уголовном процессе. Pieejams: <https://rg.ru/2015/01/13/sud.html> [aplūkots 09.10.2017.]

¹³ Милова И. Е. Следственный судья: возрождение института. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/sledstvennyy-sudya-vozrozhdenie-instituta> [aplūkots 08.11.2017.]

Autore nepiekrīt viedoklim, ka ieviešot Krievijā izmeklēšanas tiesneša institūtu, tiks pasliktināts personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, stāvoklis, jo tāda jau ir izmeklēšanas tiesneša ieviešanas nozīme – veikt kontroli pār cilvēktiesību ierobežošanu, lai personas tiesības netiktu nesamērīgi aizskartas. Taču autore ieskatā, izmeklēšanas institūta ieviešana Krievijā būtu diez gan sarežģīts un laikietilpīgs process, jo, pirmkārt, būtu jāmaina esošais regulējums, kā arī augstskolu mācību procesā būtu jāmaina apguves programma. Tas uzskatāmi saskatāms arī tajā, ka kopš šīm pārrunām ir pagājuši jau aptuveni divi gadi, un līdz šim nekas nav mainījies un tālāk netiek apspriesta šī institūta ieviešana.

Atgriežoties pie izmeklēšanas tiesneša institūta ieviešanas Latvijā jau pēc neatkarības atgūšanas, jānorāda, ka Kriminālprocesa kodeksa darbības laikā pašreiz izmeklēšanas tiesnešiem uzticētās funkcijas pildīja rajona vai pilsētu tiesas tiesneši vai prokurori.¹⁴

Eiropas Cilvēktiesību tiesa noteica prasības, norādot, ka jānodala tiesas darbība pirmstiesas procesā no iztiesāšanas, tas nozīmē, ka tiesu darbībai jābūt organizētai tā, lai šis princips tiktu garantēts arvien pieaugošajā tiesu kontrolē par cilvēktiesībām.¹⁵

Autore secina, ka pēc neatkarības atjaunošanas, Latvijā bija nepieciešams jauns kriminālprocesa regulējums, kas vairāk atbilstu mūsdienām, iekļaujot tajā starptautiski atzītas normas, tajā skaitā, kas atbilstu vispārējiem cilvēktiesību standartiem, nodalot procesuālās funkcijas.

2003.gada 5.jūnijā komisijām tika nodots likumprojekts “Kriminālprocesa likums”, un kā viens no Kriminālprocesa likuma mērķiem anotācijā tika minēts, ka tiesas nodrošinās cilvēktiesību ierobežojošo pasākumu kontroli pirmstiesas procesā, tāpēc tiesās tiek izveidoti izmeklēšanas tiesnešu amati (vienlaicīgi nodrošinot starptautisko tiesību prasību par objektīvu un neieinteresētu tiesu iztiesāšanu).¹⁶

Profesore Dr.iur. Kristīne Strada-Rozenberga, kā vienu no iemesliem, kādēļ bija nepieciešams jauns, mūsdienām atbilstošs Kriminālprocesa likums, norāda uz cilvēktiesību ievērošanas nepieciešamību kā vienu no galvenajiem kriminālprocesuālo tiesību attīstības rādītājiem.¹⁷

¹⁴ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. raksti 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 79.lpp.

¹⁵ Labucka I., Kūtris G. Kriminālprocesa likuma projekta koncepcija. Jurista Vārds, 2001, nr.20 (213) 8.lpp.

¹⁶ Likumprojekta “Kriminālprocesa likums” anotācija. Pieejams: http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0286_0.htm#a [aplūkots 17.09.2017.]

¹⁷ Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa vienkāršošana: izpratne, tendences, problēmas. Jurista Vārds, 2004, nr. 30, 6.lpp.

Autore norāda, ka šobrīd ne tikai Latvijā, bet arī pārējās Baltijas valstīs ir regulēts izmeklēšanas tiesneša institūts, ar ļoti līdzīgu, bet ne identisku definējumu. Piemēram, Igaunijas Kriminālprocesa kodeksā tiek regulēts izmeklēšanas tiesneša institūts, kura jēdziens ir ietverts 21.§ pantā. Igaunijas Kriminālprocesa kodekss nosaka, ka “izmeklēšanas tiesnesis ir tiesnesis, kurš vienpersoniski pilda šajā kodeksā uzticētos uzdevumus vienīgi pirmstiesas procesa laikā.”¹⁸

Tāpat arī Lietuvas kriminālprocesa likumā ir noteikts izmeklēšanas tiesneša institūts. Lietuvas kriminālprocesa likuma 19.pantā ir noteikts, ka “pirmstiesas izmeklēšanas tiesnesis ir rajona tiesas tiesnesis, ko rajona tiesas priekšsēdētājs ir norīkojis veikt likumā noteikto procesu un pieņemt lēmumus”.¹⁹

Izmeklēšanas tiesneša institūts ar līdzīgu vai nedaudz atšķirīgu kompetenci mūsdienās pastāv arī citās valstīs, piemēram, Beļģijā, Spānijā, Nīderlandē, Šveicē, Ukrainā, Kazahstānā.²⁰

Jāatzīmē, ka izmeklēšanas tiesneša institūts mūsdienās nepastāv tādu valstu tiesību sistēmās kā ASV, Apvienotajā Karalistē, Somijā, Norvēģijā, kā iepriekš tika noskaidrots, arī Krievijā.²¹ Tas varētu būt izskaidrojams ar to, ka citās valstīs šī institūta vietā nepieciešamās darbības tika deleģētas citām amatpersonām, izmeklētājiem vai prokuroriem, līdz ar ko procesuālās funkcijas tika nodalītas citādākā veidā, nekā Latvijā.

Autoresprāt, šobrīd izmeklēšanas tiesneša ieviešanas mērķis ir lietderīgāks, varētu pat teikt, labāks, nekā Latvijas pirmās neatkarības laikā, jo šobrīd tiek strikti nošķirtas katras amatpersonas pilnvaras, proti, gan izmeklētāja, gan prokurora, gan izmeklēšanas tiesneša, un svarīgi ir arī tas, ka izmeklēšanas tiesnesis šobrīd ir ieviests kā īpaša amatpersona, kas pilda ļoti svarīgu funkciju cilvēktiesību aizsardzības jomā, kas nav bijusi līdz šim.

Autores ieskatā, šī brīža izmeklēšanas tiesneša regulējums Latvijas tiesību sistēmā ir atbilstošs tā ieviešanas mērķim, nošķirot tiesnesi, kas lemj par apcietinājumu, kā drošības līdzekļa piemērošanu personai pirmstiesas procesā, un tiesnesi, kas izskata lietu un pieņem galējo spriedumu. Izmeklēšanas tiesneša institūta ieviešana neļauj izmeklēšanas tiesnesim veikt savu izmeklēšanu, kā tas bija Latvijas pirmās neatkarības laikā, līdz ar ko ir mainīta šī institūta agrākā ideja, ļaujot pieņemt izmeklēšanas tiesnesim objektīvu lēmumu, neatkarīgi no izmeklētāja

¹⁸ Kriminaalmenetluse seadustik [Igaunijas kriminālprocesa kodekss] Pieejams: <https://www.estlex.ee/tasuta/?id=7&aktid=54036&fd=1&leht=1> [aplūkots 06.10.2017.]

¹⁹ Baudžiamojo proceso kodeksas [Lietuvas Kriminālprocesa likums] Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=163482 [aplūkots 06.10.2017.]

²⁰ Канюк Ю.А., Степанов К.В. Право: история, теория, практика, 2015, с.121. Pieejams: <https://moluch.ru/conf/law/archive/142/8259/> [aplūkots 08.11.2017]

²¹ Dundure L. 2012, 27.lpp.

uzskatiem un pieņēmumiem. Šobrīd izmeklēšanas tiesnesis pieņem lēmumus, izvērtējot atbilstoši noskaidrotajiem lietas apstākļiem, nepieciešamību ierobežot personas Satversmē garantētās pamattiesības vai, izvērtējot visus lietā esošos materiālus, tomēr lemt par labu personai, neļaujot tās tiesības ierobežot ar izmeklēšanas un citām darbībām, atzīstot, ka tas ir nepamatoti.

1.2. Izmeklēšanas tiesnesis kā procesuālās funkcijas – cilvēktiesību garantēšanas realizētājs

1998.gada 6.novembrī stājās spēkā Latvijas Republikas Satversmes VIII nodaļa, kas noteica un nostiprināja cilvēka pamattiesības Latvijā. Taču Satversmes 116.pants papildus noteica, ka atsevišķas personas tiesības, kas noteiktas konkrētos Satversmes pantos, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.²²

Kriminālprocesa likuma 17.pants nosaka, ka cilvēka tiesību ierobežojumu kontroles funkcija pirmstiesas procesā un apsūdzības, aizstāvības un tiesas spriešanas funkcijas kriminālprocesā ir nodalītas.

Kriminālprocesā tiek realizētas daudzas un dažādas funkcijas, taču konstruējot Kriminālprocesa likuma 17.pantu, likumdevējs ir vēlējis īpaši norādīt uz šīm četrām procesuālajām funkcijām uzsvērt, ka šīs funkcijas ir nodalāmas. Šāda nodalīšana nozīmē to, ka attiecīgajām sfērām jābūt funkcionāli un institucionāli nošķirtām.²³

Autore secina, ka Kriminālprocesa likumā, kas spēkā stājās 2005.gada 1.oktobrī, tika paredzēts institūts – izmeklēšanas tiesnesis, kam tika piešķirta viena no četrām kriminālprocesā esošajām funkcijām, kas noteica izmeklēšanas tiesneša kompetenci kontrolēt cilvēka tiesību ierobežošanu, pārbaudot tiesību ierobežošanas nepieciešamību un samērīgumu pirmstiesas kriminālprocesā.

Norādītās procesuālās funkcijas nodalīšana no pārējām funkcijām – apsūdzības, aizstāvības un tiesas spriešanas (KPL 17.pants), dod tiesības uz taisnīgu, neatkarīgu un objektīvu lietas izskatīšanu, nepieļaujot interešu konfliktu. Piemēram, likuma “Par tiesu varu” 32.panta ceturtajā daļā noteikts, ka izmeklēšanas tiesnesis līdztekus izmeklēšanas tiesneša pienākumu pildīšanai

²² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis. Pieņemts: 15.02.1922. [18.09.2017.]

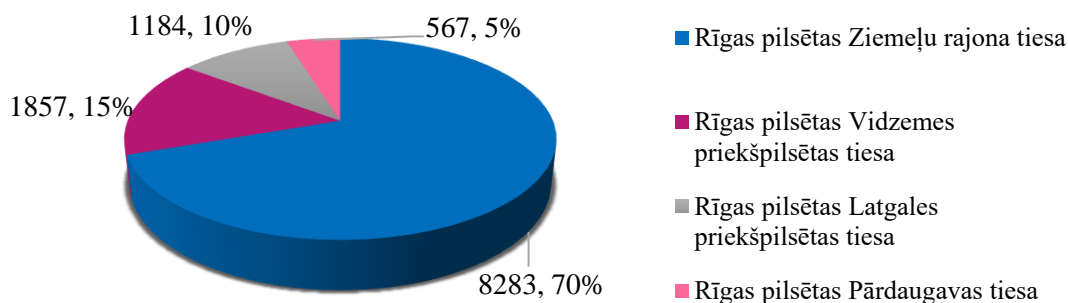
²³ Meikališa Ā., Rozenberga – Strada K. Kriminālprocess. Raksti 2005 – 2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 63.lpp.

neskata krimināllietas²⁴, līdz ar ko redzams, ka šajā likuma normā ir skaidri nodalītas divas procesuālās funkcijas – cilvēka tiesību ierobežojumu kontroles funkciju pirmstiesas procesā un tiesas spriešanu.

Taču ar to praksē mēdz būt problēmas, jo, kā noteikts likumā “Par tiesu varu” 32.pantā, izmeklēšanas tiesnesis tiek iecelts uz laiku līdz trim gadiem.²⁵ Pēc termiņa iztecējuma, ja tas netiek pagarināts, tiesnesis, kas iepriekš pildījis izmeklēšanas tiesneša pienākumus, skata civillietas vai krimināllietas tajā pašā tiesā, kurā veica izmeklēšanas tiesneša funkcijas. Šajā brīdī rodas problēmas, jo kriminālprocesa materiāli, kas ir bijuši iesniegti izmeklēšanas tiesnesim lēmuma pieņemšanai par izmeklēšanas darbībām, speciālās izmeklēšanas darbībām vai arī par drošības līdzekļa - apcietinājuma piemērošanu personai, vēlāk, kad konkrētā krimināllietā tiek iesniegta tiesā izskatīšanai pēc būtības, lieta var tikt iedalīta tiesas sastāvam, kur tiesnesis pirms laika ir bijis izmeklēšanas tiesnesis un veicis savus pienākumus šī kriminālprocesa ietvaros.

Piemēram, 2017.gada 26.jūnijā Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas tiesnesis A.V. paziņoja tiesas priekšsēdētājam par sevis atstatīšanu no krimināllietas Nr.115020***** izskatīšanas, norādīt, ka pastāv Kriminālprocesa likuma 52.panta ceturtās daļas 1.punktā paredzētie apstākļi, ka lietas izskatīšanā tiesā nedrīkst piedalīties tiesnesis, kurš ir piedalījies šajā kriminālprocesā jebkādā statusā. Proti, 2016.gada 8.jūnijā kā izmeklēšanas tiesnesis izskatīja procesa virzītāja ierosinājumu par kratīšanas izdarīšanu A.S. dzīvesvietā.²⁶ Tādejādi visas lietas, no kurām tiesnesis A.V. atstatījās, tika nodotas otram tiesas sastāvam, līdz ar to, otram tiesas sastāvam būtiski pieauga lietu apjoms.

Autores ieskatā vērtīgi aplūkot attēlu, kurā redzama izmeklēšanas tiesnešu noslodze 2017.gadā attiecībā par pieņemtajiem lēmumiem izmeklēšanas darbību veikšanā (*skat 1.1.att.*).

1.1. att. Izskatītie pieteikumi par izmeklēšanas darbību veikšanu

²⁴ Likums “Par tiesu varu”: LR likums. Pieņemts: 15.12.1992. [18.09.2017.]

²⁵ Ibid.

²⁶ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas tiesneša A.V. 26.06.2017. paziņojums krimināllietā Nr.115020*****. [Nav publicēts]

Tomēr autore norāda, ka, “lai risinātu tādus ar tiesu efektivitātes paaugstināšanu saistītos problēmjautājumus kā nevienmērīga tiesas noslodze, attiecīgi atšķirīgi tiesvedības ilgumi viena veida lietās, aprūtināta vai neiespējama specializācijas izveide un lietu sadales nejaušības nodrošināšana mazā tiesnešu skaita tiesā dēļ, no 2018.gada 15.janvāra tiks reorganizēta Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa, pievienojot to Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesai”.²⁷

Līdz ar ko autore uzskata, ka pastāv iespēja, ka līdz ar norādīto tiesu apvienošanu, problēma ar tiesnešu un izmeklēšanas tiesnešu skaitu un noslodzi arī tiks atrisināta, taču jāuzsver, ka tam ir nepieciešams laiks, līdz tiesnešu noslodze tiks vienmērīgi izlīdzināta.

Viens no galvenajiem aspektiem, kāpēc Latvijā tika izstrādāts jaunais (spēkā esošais) Kriminālprocesa likums, bija nepieciešamība uzlabot cilvēktiesību ievērošanas standartus kriminālprocesā, bet izmeklēšanas tiesneša institūta ieviešana bija viens no nozīmīgākajiem līdzekļiem, kā šo mērķi sasniegt.²⁸

No tiesu sistēmas uzbūves viedokļa, izmeklēšanas tiesnesis nav īpaši Saeimas iecelts tiesnesis tieši izmeklēšanas procesam. Tas var būt jebkurš rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis.²⁹

Pēc profesora I.Petruhina domām, tiesas kontrole kalpo par šķērsli nelikumīgai personas tiesību ierobežošanai un maina iepriekšējās izmeklēšanas būtību, proti, izmeklēšanai zūd inkvizīcijas iezīmes un tā iegūst mūsdienīgas civilizētas tiesvedības īpatnības.³⁰

Autore piekrīt šim viedoklim, jo izmeklēšanas tiesnesis ir pirmās instances tiesas tiesnesis ar īpašām pilnvarām kriminālprocesā, jo tam ir piešķirta ekskluzīva kompetence vērtēt, vai ir nepieciešams ierobežot personas tiesības, cik tālu tās ir jāierobežo vai tomēr ir jāaizsargā konkrētas personas privāttiesības, neļaujot iejaukties tās privātajā dzīvē, lai tās netiktu nepamatoti aizskartas.

Lai izmeklēšanas tiesnesis varētu realizēt savu galveno mērķi, proti, kontrolēt cilvēktiesību ierobežošanas nepieciešamību pirmstiesas procesā, izmeklēšanas tiesnesim ir ar likumu noteiktas pilnvaras, par ko autore sniegs ieskatu nākamajā nodaļā.

²⁷ Tieslietu padomes 12.06.2017. lēmums Nr.40 "Par Rīgas tiesu apgabalā esošo rajonu (pilsētu) tiesu reorganizāciju" pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Lemumi/2017/Lemums_Nr_40_2017_ar_planu.pdf [aplūkots 10.10.2017]

²⁸ Dundure L. 2012, 28.lpp.

²⁹ Kūtris G. 2006, 6.lpp.

³⁰ Bulgakova I. Izmeklēšanas kontrole pirmstiesas procesā, Jurista vārds, 2008., nr.19 (524), 15.lpp. *citēts pēc*: Петрухин И.Л. Судебная власть: контроль за расследованием преступлений. Москва: Проспект, Институт государства и права Российской академии наук, 2008, с. 134.

2. IZMEKLĒŠANAS TIESNEŠA STATUSS PIRMSTIESAS PROCESĀ

2.1. Piespiedu līdzekļu piemērošana

Saskaņā ar Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5.panta pirmās daļas “c” punktu, ikvienam cilvēkam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst atņemt brīvību, izņemot, ja kāda persona tiek likumīgi arestēta vai aizturēta ar nolūku nodot viņu kompetentiem juridiskiem orgāniem, balstoties uz pamatotām aizdomām, ka šī persona ir pārkāpusi likumu, vai ja ir pamatots iemesls uzskatīt par nepieciešamu aizkavēt viņu izdarīt likumpārkāpumu vai nepieļaut viņa bēgšanu pēc likumpārkāpuma izdarīšanas.³¹

Citiem vārdiem sakot, brīvības atņemšana ir izņēmums no vispārējā principa, ka persona ir brīva, un šim izņēmumam ir nepieciešams pienācīgs attaisnojums.³²

Personiskā brīvība piemīt jebkuram, un tiesībām uz brīvību un drošību ir svarīga loma demokrātiskas sabiedrības pastāvēšanā. Brīvības atņemšana var tieši un negatīvi ietekmēt personas iespējas īstenot daudzas citas cilvēktiesības, piemēram, tiesības uz pārvietošanās brīvību, tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, tiesības uz izteiksmes un pulcēšanās brīvību. Tādēļ lēmumu pieņēmējiem pastāvīgi ir jāpatur prātā, ka lai ECK 5.pantā ietvertās personas brīvības aizsardzība saglabātu savu jēgu, jebkura brīvības atņemšana ir jāuzskata par izņēmumu, tai ir jābūt objektīvi nepieciešamai, un tās ilgums nedrīkst pārsniegt absolūti nepieciešamo.³³

Kriminālprocesa likuma 241.panta pirmajā daļā noteikts, ka procesuālā piespiedu līdzekļa piemērošanas pamats ir personas pretdarbība kriminālprocesa mērķa sasniegšanai konkrētajā procesā vai atsevišķas procesuālās darbības veikšanai, savu procesuālo pienākumu nepildīšana vai nepienācīga pildīšana. Minētā panta otrā daļa nosaka, ka drošības līdzekļi kā procesuālo piespiedu līdzekļi piemēro aizdomās turētajam vai apsūdzētajam, ja ir pamats uzskatīt, ka attiecīgā persona turpinās noziedzīgas darbības, traucēs pirmstiesas kriminālprocesu vai tiesu vai izvairīsies no šā procesa vai tiesas.

³¹ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [14.10.2017.]

³² ECT judikatūra par Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5.pantu jautājumā par drošības līdzekļa – apcietinājuma piemērošanu. Latvijas pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijas birojs, 2017. 5.lpp. Pieejams:http://www.mfa.gov.lv/images/ministrija/LPSCI/Eiropas_Cilvektiesibu_tiesas_judikatura_par_Eiropas_Cilveka_tiesibu_un_pamatbrivibu_aizsardzibas_konvencijas_5.pantu_jautajuma_par_drosibas_lidzekla_-_apcietinajuma_piemerosanu.pdf [aplūkots 04.12.2017.]

³³ Ibid.

Izvēloties drošības līdzekli, ņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu un kaitīgumu, aizdomās turētā personību, viņa ģimenes stāvokli, veselību un citus apstākļus (KPL 224.panta otrā daļa).

No kriminālprocesa likuma redzams, ka procesa virzītāja kompetencē neietilpst lemt jautājumus par drošības līdzekļu piemērošanu, kas saistīti ar brīvības atņemšanu, taču, lai sasniegtu kriminālprocesa mērķi, procesa virzītājs vēršas pie izmeklēšanas tiesneša, lai piemērotu personai drošības līdzekli, kas saistīts ar brīvības atņemšanu.

Kriminālprocesa likuma 41.panta pirmās daļas 1.punktā norādīts, ka izmeklēšanā un kriminālvajāšanā izmeklēšanas tiesnesim ir pienākums likumā paredzētajos gadījumos lemt par piespiedu līdzekļa piemērošanu.

Ar brīvība atņemšanu saistīto procesuālo piespiedu līdzekļu piemērošanā izmeklēšanas tiesnesim ir pilnvaras:

1. lemt par piespiedu līdzekļa, kas saistīts ar brīvības atņemšanu, - apcietinājuma, mājas aresta, ievietošanas ārstniecības iestādē ekspertīzes izdarīšanai, ievietošanas sociālās korekcijas izglītības iestādē – piemērošanu,

2. lemt par piespiedu līdzekļu termiņa pagarināšanu maksimālajās robežās kriminālprocesos par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem,

3. veikt kontroli par šo piespiedu līdzekļu piemērošanu.³⁴

Apcietinājuma piemērošana ir visbiežāk sastopamais drošības līdzeklis, ko piemēro izmeklēšanas tiesnesis aizdomās turētajam.

Apcietinājums ir brīvības atņemšana, kurā atspoguļojas saprātīgs līdzsvars starp apcietinātā cilvēktiesību aizsardzību, no vienas puses, un sabiedrības drošību un pakārtoti tai izmeklēšanas un iztiesāšanas nodrošinājumu, no otras puses.³⁵

Ar ierosinājumu par apcietinājuma piemērošanu pie izmeklēšanas tiesneša pirmstiesas procesa laikā vēršas procesa virzītājs – izmeklētājs vai prokurors, pēc lietas nodošanas pirmās instances tiesā līdz iztiesāšanas uzsākšanai – prokurors.³⁶

Piemēram, 2017.gada 7.jūlijā Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona izmeklēšanas tiesnesei tika iesniegts procesa virzītājas ierosinājums par apcietinājuma piemērošanu pirmstiesas procesā aizdomās turētajam /pers.A/. Ierosinājumā tika norādīts, ka izmeklēšanai ir pamatotas aizdomas par nozieguma pēdu slēpšanu, kā arī liecību saskaņošanu ar lieciniekiem un personām, kas saistītas

³⁴ Kūtris G. Rokasgrāmata kriminālprocesā tiesnešiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 14.lpp.

³⁵ Meikališa Ā., Rozenberga – Strada K. 2010, 529.lpp.

³⁶ Kūtris G. 2010, 14.lpp.

ar šo noziegumu. Minētais dod pietiekamu pamatu uzskatīt, ka atrodies brīvībā /pers.A/ var traucēt pirmstiesas kriminālprocesam.³⁷

Ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona izmeklēšanas tiesneses 2017.gada 7.jūlija lēmumu tika apmierināts procesa virzītājas ierosinājums un tika nolemts kriminālprocesā aizdomās turētajam piemērot drošības līdzekli – apcietinājums.³⁸

Autore piekrīt apcietinājuma piemērošanai, jo no Rīgas pilsēta Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses lietvedībā esošās kontroles lietas Nr.KPL32-4640-17/12 materiāliem redzams, ka ar procesa virzītājas 2017.gada 7.jūlija lēmumu tika nolemts E.B. atzīt par aizdomās turēto pēc Krimināllikuma 117.panta 9.punkta, kas saskaņā ar Krimināllikuma 7.pantu ir klasificējams kā sevišķi smags noziegums. Par šāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu likums paredz brīvības atņemšanas sodu. Kā arī jāņem vērā veiktā nodarījuma apstākļus, kas norāda uz to, ka piemērotais drošības līdzeklis ir samērīgs ar nepieciešamību aizsargāt sabiedrības intereses un taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu.

Tāpat autore arī piekrīt izmeklēšanas tiesneses atziņai, ka “aizdomās turētā iespējama pirmstiesas traucēšanas risks, uz doto brīdi ir vairāk iespējams nekā neiespējams, līdz ar to ātra un efektīva kriminālprocesa norise, kā arī sabiedrības intereses šajā gadījumā ir jāvērtē augstāk nekā indivīda tiesības”.³⁹ Autore uzskata, ka, lai novērstu visus pastāvošos riskus pirmstiesas procesa traucēšanai un izmeklēšanai, tas ir pietiekams pamats, lai personai piemērotu šādu drošības līdzekli.

Izmeklēšanas tiesnesis, izskatot procesa virzītājas ierosinājumu var lemt arī par atteikšanos piemērot drošības līdzekli – apcietinājumu, ja nesaskata tam pamatu.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 12.pantu kriminālprocesu veic ievērojot starptautiski atzītas cilvēktiesības un nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesuālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iejaukšanos personas dzīvē.

Ar Rīgas pilsēta Ziemeļu rajona tiesas 2017.gada 9.jūnija lēmumu tika nolemts kriminālprocesā Nr.110920***** aizdomās turētajam /pers.A/, atteikt piemērot drošības līdzekli – apcietinājums. Izmeklēšanas tiesnese, secināja, ka kritiski vērtējamas procesa virzītājas vienīgais arguments, ka būdams brīvībā aizdomās turētais, iespējams, varētu izdarīt jaunus noziedzīgus

³⁷ Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Kriminālizmeklēšanas pārvaldes procesa virzītājas 07.07.2017. ierosinājums krimināllietā Nr.118170*****. [Nav publiskots]

³⁸ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 07.07.2017. lēmums krimināllietā Nr.118170*****. [Nav publiskots]

³⁹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 07.07.2017. lēmums krimināllietā Nr.118170*****. [Nav publiskots]

nodarījumus. Aizdomās turētais, kaut arī agrāk ir tiesāts, sodāmība, atbilstoši Krimināllikuma 63.panta ir dzēsta, līdz ar to persona atzīstama par nesodītu. Tāpat kriminālprocesa materiālos nav ziņu par faktiem, ka viņš būtu atzīts par aizdomās turēto kādā citā kriminālprocesā.⁴⁰

Izanalējot tiesas lēmumu un aplūkojot autorei pieejamos tiesas kontroles lietas materiālus, autore piekrīt izmeklēšanas tiesneses lēmumam, jo izmeklējamais noziedzīgais nodarījums tika kvalificēts pēc 253.¹panta pirmās daļas, kas saskaņā ar Krimināllikuma 7.panta ceturto daļu atzīstams par smagu noziegumu. Tomēr autore uzskata, ka arī tas nevar būt par pamatu, lai piemērotu aizdomās turētajam drošības līdzekli – apcietinājums, kas ir vissmagākais tiesību ierobežojošs drošības līdzeklis.

Kā arī autore var norādīt, ka nepiekrīt procesa virzītājam, kas pamato savu ierosinājumu arī ar faktu, ka kratīšanas laikā tika izņemts pistolei līdzīgs priekšmets ar patronām aizdomās turētā dzīves vietā. Autoresprāt, tas nevar norādīt, ka persona ir nosliecas uz jaunu noziedzīgu nodarījumu veikšanu.

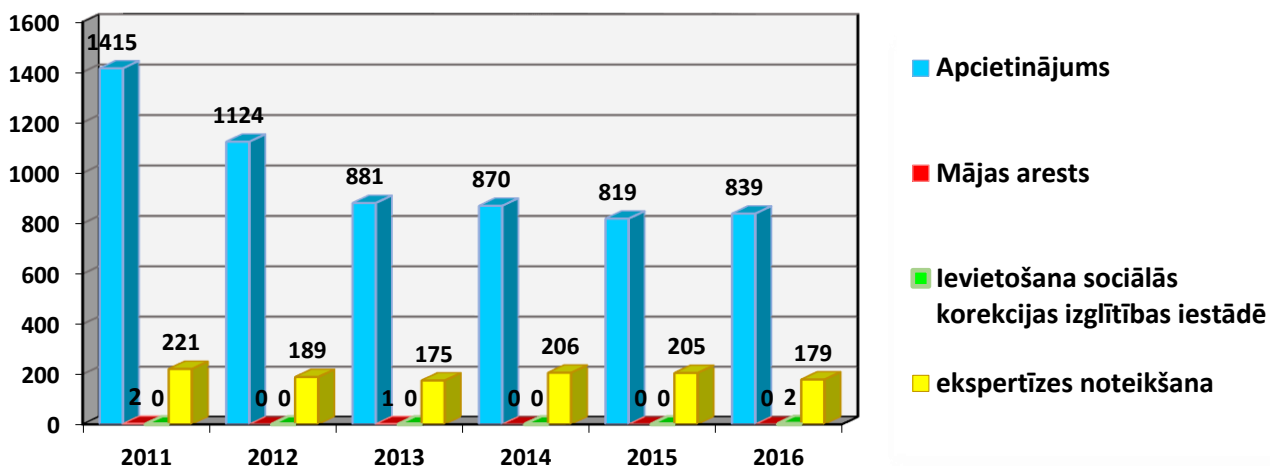
Kopumā autore secina, ka lemjot jautājumu par drošības līdzekļa, kas saistīts ar brīvības atņemšanu, piemērošanu personai pirmo reizi, izmeklēšanas tiesnesis veic sākotnējo kontroli pār cilvēktiesību ievērošanu. Uz to norāda izmeklēšanas tiesneša darbības, tajā skaitā krimināllietas materiālu pārbaude un izvērtēšana, aizdomās turētā personības noskaidrošana, procesa virzītāja, aizdomās turētā un aizdomās turētā aizstāvja viedokļa uzklauššana, lai noskaidrotu, vai pastāv apstākļi piemērot personai drošības līdzekli.

Kopumā visās pirmās instances tiesās 2011.gadā tika pieņemti 1415 lēmumi par ierosinājumiem apcietinājuma piemērošanai, 2012.gadā tika pieņemti 1124 lēmumi, savukārt laika posmā no 2013.gadam līdz 2016.gadam tika pieņemti 819-881 lēmumi.⁴¹

Vērtējot apkopotos datus, autore secina, ka ierosinājumu par drošības līdzekli – apcietinājums, skaits laikā no 2011.gada līdz 2016.gadam kopumā ir samazinājies, radot zemāku noslogojumu izmeklēšanas tiesnešiem. Tāpat secināms, ka pēdējo četru gadu laikā lēmumu skaits ir kļuvis vienmērīgāks (*skat. 2.1.att.*).

⁴⁰ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 09.06.2017. lēmums krimināllieta Nr. 115190*****. [Nav publiskots]

⁴¹ Statistikas pārskats par pieņemtajiem lēmumiem procesuālo piespiedu līdzekļu un procesuālo sankciju piemērošanu pirmstiesas procesā. Tiesu Informatīvā Sistēma. Pieejams: http://tis.ta.gov.lv/tisreal?FORM=TIS_STaT_O [aplūkots 07.11.2017.]

2.1.att. Pieņemtie lēmumi par drošības līdzekļiem, kas saistīti ar brīvības atņemšanu

Valstīs, kurās nav izmeklēšanas tiesneša institūta, drošības līdzekļus piemēro tiesa. Piemēram, Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodeksā ir noteikts, ka “apcietinājums ir drošības līdzeklis, kas tiek pieņemts, pamatojoties uz tiesas lēmumu”⁴². Savukārt, lai arī Francijā pastāv izmeklēšanas tiesneša institūts, viņa kompetence ir citādāka, kā Latvijā, proti, Francijas izmeklēšanas tiesnesis ir pilnvarots veikt iepriekšēju izmeklēšanu pēc prokurora pieprasījuma. Jautājumu par apcietinājuma piemērošanu līdz iztiesāšanai Francijā izlemj atsevišķi nodalīts brīvību un apcietinājumu tiesnesis.⁴³

Izmeklēšanas tiesnesis Latvijā, neskatot apcietinājuma piemērošanu, ir tiesīgs arī personai piemērot mājas arestu (KPL 282.pants), ievietot personu ārstniecības iestādē ekspertīzes veikšanai (KPL 283.pants) vai ievietot nepilngadīgu personu sociālās korekcijas izglītības iestādē (KPL 285.pants). Taču jāatzīst, ka šos piespiedu līdzekļus izmeklēšanas tiesneši piemēro daudz retāk, kā apcietinājumu. No tiesu Informatīvās Sistēmas statistikas datiem redzams, ka laika posmā no 2011.gada līdz 2016.gadam kopumā tika pieņemti trīs lēmumi par mājas aresta piemērošanu, divi lēmumi par nepilngadīgas personas ievietošanu sociālās korekcijas izglītības iestādē, savukārt par personas ievietošanu ārstniecības iestādē ekspertīzes veikšanai – 1175 lēmumi⁴⁴(*skat.2.1.att*).

⁴² Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102073942&rdk=&backlink=1>

⁴³ Criminal Procedure Code of the French Republic [Francijas republikas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/30> [aplūkots 13.11.2017.]

⁴⁴ Statistikas pārskats par pieņemtajiem lēmumiem procesuālo piespiedu līdzekļu un procesuālo sankciju piemērošanu pirmstiesas procesā. Tiesu Informatīvā Sistēma. Pieejams: http://tis.ta.gov.lv/tisreal?FORM=TIS_STaT_O [aplūkots 07.11.2017.]

Tomēr autore norāda, ka statistikas datiem nevar pilnībā uzticēties, jo mēdz būt gadījumi, kad Tiesu Informatīvajā Sistēmā tiek nepareizi apkopoti dati, piemēram, tā vietā, lai ievadītu datus par nepilngadīgas personas ievietošanu sociālās korekcijas izglītības iestādē, tiek ievadīti dati par apcietinājuma piemērošanu. Iemesls tam ir tāds, ka netiek pārbaudīts ievadīto datu pareizums, kā arī Tiesu Informatīvā Sistēma ne vienmēr ir pielāgota katras darbības veikšanai, līdz ar to ne vienmēr atbilst reālajai situācijai. Lai datu ievade būtu precīzāka, autores ieskatā ir vairāk jāizglīto tiesas darbinieki, tajā skaitā rīkojot tiem atbilstošus seminārus un kursus saistībā ar izmeklēšanas tiesnešu piemērojamajiem drošības līdzekļiem. Un, ņemot vērā, ka sistēmā datus ievada tiesas sēžu sekretāri, tiesnešu palīgiem būtu jāpievērš lielāka uzmanība sekretāru darbam, kas ietilpst viņu darba pienākumos.

Izmeklēšanas tiesnesim līdz ar apcietinājuma piemērošanu ir iespēja arī piemērot drošības naudu, proti, “ja izmeklēšanas tiesnesis vai augstāka līmeņa tiesas tiesnesis konstatē, ka ir [...] pamats apcietinājuma piemērošanai, taču pastāv arī apstākļi, kas liecina par iespēju piemērot drošības naudu, un ja to lūdz persona, kura īsteno aizstāvību, tiesnesis var noteikt apcietinājuma termiņu uz vienu mēnesi, vienlaikus nosakot, ka apcietinājumu var atcelt, ja persona šajā laikā samaksās tiesneša noteikto drošības naudu” (KPL 275.panta pirmā daļa).

Secināms, ka, ja tiek izpildīti visi Kriminālprocesa likuma 275.panta nosacījumi, tad izmeklēšanas tiesnesis pieņem lēmumu par drošības līdzekļa - apcietinājums – aizstāšanu ar drošības naudu, līdz ar ko persona ir nekavējoties jāatbrīvo.

Savukārt Kriminālprocesa likuma 275.panta otrā daļa paredz, ka drošības naudas apmēru nosaka, ievērojot noziedzīga nodarījuma raksturu un ar to radīto kaitējumu, personas mantisko stāvokli, kā arī likumā paredzētā soda veidu un mēru.

Autore secina, ka izmeklēšanas tiesnesim ir ļoti rūpīgi jāizvērtē, vai ir pieļaujams apcietinājumu aizstāt ar drošības naudu un vai tas netraucēs kriminālprocesa mērķa sasniegšanai, proti, vai persona neizvairīsies no sava procesuālā pienākuma.

Piemēram, ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2017.gada 17.maija lēmumu tika nolemts aizdomās turētajam D.R. mainīt piemēroto drošības līdzekli – apcietinājums, aizstājot to ar drošības naudu 80 000 *euro* apmērā un nekavējoties atbrīvot aizdomās turēto no apcietinājuma.⁴⁵

Savukārt ar Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2017.gada 16.marta lēmumu krimināllietā Nr.115180***** tika nolemts atcelt 2017.gada 17.februāra Rīgas pilsētas Ziemeļu

⁴⁵ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 19.05.2017. lēmums krimināllietā Nr. 118160*****. [Nav publiskots]

rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses lēmumu un aizdomās turētajam M.K. piemērot drošības līdzekli – apcietinājumu.⁴⁶

Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesnesis konstatēja, ka aizdomās turētajam M.K. noteiktā drošības nauda nav nodrošinājusi to, ka aizdomās turētais, atrodoties brīvībā, netraucē pirmstiesas izmeklēšanai. Tiesnesis konstatēja tiesas sēdē uzraugošās prokurores paziņoto, ka laikā, kad M.K. bija piemērota drošības nauda, viņš ticami ir izdarījis mēģinājumu maldināt izmeklēšanu, ko neapstrīdēja ne aizdomās turētais, ne viņa aizstāve. Līdz ar ko drošības naudas piemērošana nav nodrošinājusi krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu.⁴⁷

Kopumā autore secina, ka izmeklēšanas tiesnesim, piemērojot apcietinājumu, saņemot lūgumu no personas, kas īsteno aizstāvību, vienlaikus jānosaka drošības naudas apmērs, ja pastāv apstākļi, kas dod iespēju piemērot drošības naudu.

Lai nodrošinātu personas piedalīšanos procesuālajā darbībā, ja tā bez attaisnojoša iemesla neierodas pēc procesa virzītāja aicinājuma, var piemērot piespiedu atvešanu (KPL 250.panta pirmā daļa). Kriminālprocesa likumā ir noteikti gadījumi, kad izmeklēšanas tiesnesis pieņem attiecīgu lēmumu par personas piespiedu atvešanu, proti, grūtniecēm vai akūti slimām personām, ja šo faktu apliecinājis ārsts, piespiedu atvešanu var piemērot tikai tad, ja procesuālo darbību nav iespējams veikt personas atrašanās vietā, un tikai ar izmeklēšanas tiesneša vai tiesas lēmumu (KPL 250.panta trešā daļa). Autore, aplūkojot Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesnešu praksi saistībā ar lēmumu pieņemšanu par piespiedu atvešanu, konstatēja, ka šo tiesnešu praksē nav bijuši gadījumi, kad šādi lēmumi būtu jāpieņem.

Izmeklēšanas tiesneša kompetencē ietilpst ne tikai jautājumu par drošības līdzekli, kas saistīti ar apcietinājumu, un piespiedu līdzekli piemērošanu izskatīšana, bet arī jautājumu izskatīšana par drošības līdzekli grozīšanu un atcelšanu, ko autore aplūkos turpmāk.

2.2. Jautājumu izskatīšana par drošības līdzekli atcelšanu un grozīšanu

Ja apcietinājuma piemērošanas laikā ir zudis vai mainījies tā piemērošanas pamats, mainījušies piemērošanas nosacījumi, personas uzvedība vai ir noskaidroti citi apstākļi, kas iepriekš noteica apcietinājuma izvēli, procesa virzītājs pieņem lēmumu par tā grozīšanu vai atcelšanu. Apcietinājuma grozīšanas gadījumā procesa virzītājs lemj par cita, mazāk ierobežojoša,

⁴⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu kolēģijas 16.03.2017. lēmums krimināllietā Nr. 115180*****. [Nav publiskots]

⁴⁷ Ibid.

drošības līdzekļa piemērošanu. Atceļot apcietinājumu, aizdomās turētājam vai apcietinātajai personai var arī netikt piemērots cits drošības līdzeklis.⁴⁸ Norādītais attiecas ne vien uz apcietinājumu, bet arī uz citiem procesuālajiem piespiedu līdzekļiem.

Savukārt izmeklēšanas tiesneša kompetence saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 41.panta pirmās daļas 2.punktu ir lemt par aizdomās turētā un apsūdzētā pieteikumiem par to drošības līdzekļu grozīšanu vai atcelšanu, kuri piemēroti ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu.

Piemēram, 2017.gada 28.augustā Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā saņemts V.M. 2017.gada 24.augusta iesniegums kriminālprocesā Nr.115170*****. Iesniegumā V.M. norāda uz tiem apstākļiem, kuri, pēc viņa domām, liecina par nevainīgumu viņam inkriminētajā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, norāda, ka izmeklēšana tiek veikta vienpusīgi un neobjektīvi, kā arī lūdz mainīt viņam piemēroto drošības līdzekli uz tādu, kas nav saistīts ar apcietinājumu. Apsūdzētais norāda, ka apņemas izpildīt visas uzraugošo iestāžu prasības, nelikt šķēršļus pirmstiesas izmeklēšanai un visādi veicināt patiesības noskaidrošanu, netuvoties citiem dotās krimināllietas figurantiem. Tāpat norāda, ka viņa veselības stāvoklis nav tik labs, lai atrastos cietumā.⁴⁹

Ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2017.gada 4.septembra lēmumu tika nolemts noraidīt V.M. pieteikumu. Tiesnese konstatēja, ka kopš jautājuma par apcietinājuma turpmāku piemērošanu apsūdzētajam V.M. izskatīšanas, ir pagājuši mazāk kā divi mēneši, turklāt apsūdzētā lūgums nav pamatots ar ziņām par faktiem, kas nebija zināmi izmeklēšanas tiesnesei, lemjot par minēto jautājumu 2017.gada 26.jūlijā. Tā, vērtējot nepieciešamību piemērot apcietinājumu arī turpmāk, izmeklēšanas tiesnese secināja, ka joprojām pastāv risks, ka apsūdzētais brīvībā var traucēt izmeklēšanai, un citi, ar brīvības atņemšanu nesaistīti drošības līdzekļi nespēs nodrošināt taisnīgu kriminālprocesuālo attiecību noregulējumu.⁵⁰

Tiesnese konstatē, ka apsūdzētā iesniegumā nav norādītas citas ziņas, kas būtu pamats izskatīt lūgumu par apcietinājuma turpmākas piemērošanas nepieciešamību un pieņemt lēmumu Kriminālprocesa likuma 274.pantā noteiktajā kārtībā. Līdz ar to izmeklēšanas tiesnese atzina, ka arī šobrīd netiek konstatēti tādi apstākļi, kuru dēļ apsūdzētais nevarētu atrasties apcietinājumā. Cita starpā tiesnese izskaidroja, ka izmeklēšanas tiesneša kompetencē neietilpst apsūdzētā sūdzību izskatīšana sakarā ar pirmstiesas izmeklēšanas darbību veikšanu.⁵¹

⁴⁸ Judins A. Apcietinājums Latvijas kriminālprocesā. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2011, 86.lpp.

⁴⁹ Apsūdzētā 24.08.2017. iesniegums krimināllietā Nr.115170*****. [Nav publiskots]

⁵⁰ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 04.09.2017. lēmums krimināllietā Nr.115170*****. [Nav publiskots].

⁵¹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 04.09.2017. lēmums krimināllietā Nr.115170*****. [Nav publiskots].

Pieteikumi par drošības līdzekļa grozīšanu vai atcelšanu Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā izmeklēšanas tiesnešiem netiek bieži iesniegti, gadā tie ir aptuveni 1-2 pieteikumi vienam izmeklēšanas tiesnesim. Autores ieskatā, tas ir tādēļ, ka bieži vien tomēr paši izmeklētāji, redzot konkrētus pamatus drošības līdzekļa grozīšanai uz mazāk ierobežojošu vai atcelšanai, paši pieņem šādu lēmumu. Aizdomās turētie galvenokārt vērsas sākotnēji pie procesa virzītāja, sniedzot informāciju par jaunatklātiem apstākļiem, un, ja ir pamats tos ņemt vērā, tad paši procesa virzītāji arī groza vai atceļ šos drošības līdzekļus, tādējādi samazinot izmeklēšanas tiesnešu slogu un ievērojot procesuālās ekonomijas principu.

Arī pats procesa virzītājs var iesniegt tiesā pieteikumu par drošības līdzekļa grozīšanu, taču šajā gadījumā procesa virzītāji lūdz drošības līdzekli grozīt uz bargāku.

Kriminālprocesa likuma 249.panta otrā daļa nosaka, ka, ja persona pārkāpj piemērotā drošības līdzekļa noteikumus vai nepilda savus procesuālos pienākumus, procesa virzītājs ir tiesīgs izvēlēties un piemērot citu vairāk ierobežojošu drošības līdzekli. Šajā gadījumā, ja procesa virzītājs uzskatīs par nepieciešamu grozīt drošības līdzekli uz vairāk ierobežojošu, piemēram, apcietinājumu, tad viņam būs jāvērsas ar ierosinājumu pie izmeklēšanas tiesneša ar lūgumu grozīt procesa virzītāja piemēroto drošības līdzekli uz bargāku, jo, kā jau iepriekš tika noskaidrots, procesa virzītāja kompetencē neietilpst drošības līdzekļu piemērošana, kas saistīta ar brīvības atņemšanu.

2017.gada 20.jūlijā procesa virzītāja Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā iesniedza ierosinājumu par drošības līdzekļa grozīšanu pirmstiesas procesā nepilngadīgajam aizdomās turētajam D.C. Ierosinājumā norādīts, ka 2016.gada 8.jūlijā D.C. tika atzīts par aizdomās turēto pēc Krimināllikuma 175.panta otrās daļas. 2016.gada 8.jūlijā D.C. tika piemērots drošības līdzeklis – nodošana policijas uzraudzībā. Procesā virzītāja norāda, ka D.C., visticamāk, izdarīja smagu noziedzīgo nodarījumu nosacītā soda pārbaudes laikā. Atrodoties uzskaitē, D.C. turpinājis veikt likumpārkāpumus un klaiņoja, viņam netika konstatēta tieksme uz labošanu.⁵²

Ar Rīgas pilsēta Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneša 2016.gada 20.jūlija lēmumu tika nolemts apmierināt procesa virzītājas ierosinājumu un kriminālprocesā nepilngadīgajam aizdomās turētajam D.C., procesa virzītājas 2016.gada 8.jūlijā piemēroto drošības līdzekli – nodošana policijas uzraudzībā – grozīt uz drošības līdzekli – apcietinājums.⁵³

⁵² Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Ziemeļu iecirkņa procesa virzītājas 20.07.2016. ierosinājums krimināllietā Nr.110920*****. [Nav publiskots].

⁵³ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 20.07.2016. lēmums krimināllietā Nr. 110920*****. [Nav publiskots]

Tiesnese konstatēja, ka apcietinājuma piemērošana nepilngadīgajam aizdomās turētajam ir samērīga, atbilst izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturam un bīstamībai [...], jo sabiedrības un arī citu bērnu interesēs ir dzīvot drošā vidē, bez apdraudējuma viņiem un viņu mantiskajām interesēm. Vērtējot iespēju piemērot mazāk ierobežojošu drošības līdzekli, ievietošanu sociālās korekcijas iestādē, izmeklēšanas tiesnese ņēma vērā Sociālās korekcijas izglītības iestādes “/Nosaukums/” 2016.gada 20.jūlija ziņojumu, no kura satura redzams, ka atrodoties šajā iestādē, D.C. ignorēja iekšējās kārtības noteikumus, traucēja darbu stundās, ignorēja skolotāju norādījumus, traucēja nakstmieru, ietekmēja vājākos fiziski. Tāpat no minētā ziņojuma redzams, ka viņš patvaļīgi, pretēji iekšējās kārtības noteikumiem, atstāja iestādes teritoriju. Līdz ar to izmeklēšanas tiesnese secina, ka aizdomās turētā izolācija no sabiedrības ir samērīga, tiesiska un notiek sabiedrības interesēs.⁵⁴

Autores ieskatā, D.C. drošības līdzekļa grozīšana uz bargāku ir pamatota, jo šajā situācijā norādītās personas intereses nedrīkst būt augstākas par citu personu, proti, pārējo bērnu, kas atrodas sociālās korekcijas iestādē, interesēm. Autore uzskata, sociālās korekcijas iestādē esošie bērni var tikt pakļauti apdraudējumam no D.C. puses, ja viņš tur tiks ievietots.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka procesa virzītāji un izmeklēšanas tiesneši pieņem attiecīgos lēmumus ievērojot informāciju kopu, kas raksturo aizdomās turēto vai apsūdzēto personu, viņas uzvedību pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, izdarītā noziedzīgā nodarījuma veidu un raksturu, tostarp risku, ka persona izvairīsies vai traucēs kriminālprocesa norisi vai izdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus, kā arī citus faktus, ja tiem ir nozīme, lemjot par personas tiesību un brīvību ierobežošanu kriminālprocesā.⁵⁵

Šajā apakšnodaļā autore vēlas aplūkot arī izmeklēšanas tiesneša pilnvaras attiecībā uz jautājumu lemšanu par drošības līdzekli, kas saistīti ar brīvības atņemšanu, termiņu pagarināšanu un kontroles veikšanu par izmeklēšanas tiesneša piemērotajiem drošības līdzekļiem.

Kriminālprocesa likuma 281.pantā ir noteikta kārtība, kādā notiek kontrole pār apcietinājuma piemērošanu. Proti, Izmeklēšanas tiesnesim tiek iesniegts pieteikums par apcietinājuma turpmākas piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu.

Savukārt, ja divu mēnešu laikā par piemēroto apcietinājumu apcietinātā persona, tās pārstāvis vai aizstāvis nav iesniedzis pieteikumu par apcietinājuma turpmākas piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu, tad šādu izvērtēšanu veic izmeklēšanas tiesnesis (KPL 221.panta ceturtā daļa).

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Judins A. 2011, 86.-87.lpp.

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 277.panta pirmajai daļai personu var turēt apcietinājumā tikai tik ilgi, cik nepieciešams procesa normālas norises nodrošināšanai, bet ne ilgāk, kā par lēmumā par šīs personas atzīšanu par aizdomās turēto vai saukšanu pie kriminālatbildības norādīto noziedzīgo nodarījumu pieļauj likums.

Kā izriet no Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 22.maija sprieduma [Lielā palāta] lietā *Idalov pret Krieviju*, iesnieguma Nr. 5826/03 jautājums, vai pirmstiesas apcietinājumā pavadītais laiks ir saprātīgs, nevar tikt vērtēts abstrakti. Apsūdzētā paturēšana apcietinājumā jāvērtē no katras lietas faktiem atbilstoši tās īpašajām niansēm. Turpināta turēšana apcietinājumā konkrētā lietā var būt pamatota tikai, ja tajā ir patiesa sabiedrības interese, kas, neskatoties uz nevainīguma prezumpciju, atsver ierobežojumu indivīda tiesībām uz brīvību, kādas tās noteiktas ECTK 5.pantā.⁵⁶

Proti, cilvēktiesību ierobežošanā ievērojami noteikti principi un metodoloģija. Parasti, lai konstatētu, ka kāds cilvēktiesību ierobežojams ir attaisnojams, ir nepieciešams izvērtēt, vai attiecīgais ierobežojums ir noteikts ar likumu, attaisnojams ar leģitīmu mērķi un nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.⁵⁷

Arī ECT savā praksē ir atzinusi šādus 4 iemeslus par atbilstošiem, lai turpinātu piemērot apcietinājumu: 1) bēgšanas risks; 2) risks, ka persona centīsies traucēt izmeklēšanai; 3) nepieciešamība novērst noziedzīgu nodarījumu; 4) nepieciešamība nodrošināt sabiedrisko kārtību.⁵⁸

No iepriekš minētā autore secina, ka izmeklēšanas tiesnesis veic kontroli pār apcietinājuma turpmāku piemērošanu, proti, izvērtē tā apstākļus, kas norāda uz drošības līdzekļa turpmāku piemērošanas nepieciešamību, veic turpmāku kontroli, pat, ja procesa virzītājs nav iesniedzis ierosinājumu par apcietinājuma turpmākas nepieciešamības izvērtēšanu vai ja aizdomās turētais, apsūdzētais vai tā aizstāvis nav iesnieguši pieteikumu par drošības līdzekļa grozīšanu vai atcelšanu.

Izmeklēšanas tiesneša kontrole izpaužas tajā, ka viņš seko līdzi termiņiem, kad jāizskata jautājums par drošības līdzekļa turpmāku piemērošanu, izmeklēšanas tiesnesim jāvērtē lietas materiāli, kas norāda uz personas iespējamu saistību ar izmeklējamo noziedzīgo nodarījumu un uz

⁵⁶ Zikmane A. Apcietinājuma pamatotība – ECTK 5.panta pirmās daļas a) un c) apakšpunkti. Rīga, 2012, 7.lpp. Pieejams: [http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-spriedumu-apkopojum/ \[aplūkots 08.11.2017.\]](http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-spriedumu-apkopojum/ [aplūkots 08.11.2017.])

⁵⁷ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 143.lpp.

⁵⁸ ECT judikatūra par Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5.pantu jautājumā par drošības līdzekļa – apcietinājuma piemērošanu. Latvijas pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijas birojs, 2017. 14.lpp. Pieejams:[http://www.mfa.gov.lv/images/ministrija/LPSCI/Eiropas_Cilvektiesibu_tiesas_judikatura_par_Eiropas_Cilveka_tiesibu_un_pamatbrivibu_aizsardzibas_konvencijas_5.pantu_jautajuma_par_drosibas_lidzekla_-_apcietinajuma_piemerosanu.pdf \[aplūkots 04.12.2017.\]](http://www.mfa.gov.lv/images/ministrija/LPSCI/Eiropas_Cilvektiesibu_tiesas_judikatura_par_Eiropas_Cilveka_tiesibu_un_pamatbrivibu_aizsardzibas_konvencijas_5.pantu_jautajuma_par_drosibas_lidzekla_-_apcietinajuma_piemerosanu.pdf [aplūkots 04.12.2017.])

interesēm, kas var tikt aizskartas ar izmeklēšanas tiesneša pieņemto lēmumu. Un, lai pieņemtu pareizu lēmumu, izmeklēšanas tiesnesim būtu jāņem vērā cilvēktiesību ierobežošanas shēma. Izmeklēšanas tiesneša darbā, autores ieskatā, ir īpaši svarīgi kārtīgi izvērtēt tieši samērīgumu, piemērojot apcietinājumu vai kādu citu drošības līdzekli. Proti, izmeklēšanas tiesneša pienākums ir izvērtēt gan valsts, gan sabiedrības intereses, kā arī personas, pret, kuru tiek piemērots attiecīgais drošības līdzeklis, intereses.

Šajā gadījumā izmeklēšanas tiesnesis turpina veikt kontroli pār cilvēktiesību ierobežošanu, pārbaudot, vai vēljoprojām pastāv apstākļi, kas norāda uz drošības līdzekļa nepieciešamību.

Izmeklēšanas tiesneša lēmumu par piemēroto drošības līdzekli persona, attiecībā uz kuru lēmums pieņemts, tās pārstāvis vai aizstāvis atsevišķos gadījumos var pārsūdzēt.

2.3. Sūdzību izskatīšana

Persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pārstāvis un aizstāvis kriminālprocesā noteiktajos gadījumos, ir tiesības iesniegt sūdzību amatpersonai, kuras kompetencē ietilpst šo sūdzību izskatīt.

Pirmstiesas procesā un līdz iztiesāšanas uzsākšanai pirmās instances tiesā persona, kurai piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts piespiedu līdzeklis, izņemot aizturēšanu, tās pārstāvis vai aizstāvis, kā arī prokurors septiņu dienu laikā pēc tam, kad saņemta par šā piespiedu līdzekļa piemērošanu vai atteikšanos to piemērot pieņemtā lēmuma kopija, var iesniegt sūdzību par izmeklēšanas tiesneša lēmumu (KPL 286.panta pirmā daļa). Sūdzību par izmeklēšanas tiesneša lēmumu izskata otrās instances tiesa, proti, apgabaltiesa. Savukārt izmeklēšanas tiesneša lēmums par apcietinājuma atkārtotu izvērtēšanu, lemjot, vai turpināt vai neturpināt piemērot drošības līdzekli nav pārsūdzams.

Arī izmeklēšanas tiesnesis izskata sūdzības. Izmeklēšanas tiesneša kompetencē ietilpst likumā paredzētajos gadījumos izskatīt sūdzības par procesa virzītāja piemēroto drošības līdzekli (KPL 41.panta pirmās daļas 3.punkts). Pirmstiesas procesā var pārsūdzēt procesa virzītāja pieņemto lēmumu par: 1) aizliegumu tuvuoties noteiktai personai vai vietai; 2) noteiktas nodarbošanās aizliegumu; 3) aizliegumu izbraukt no valsts; 4) drošības naudas apmēru; 5) nodošanu policijas uzraudzībā, bet tikai attiecībā uz lēmumā norādītajiem pārvietošanās un rīcības ierobežojumiem; 6) pienākumu noteiktā laikā pieteikties policijas iestādē; 7) uzturēšanos noteiktā vietā. Taču jāņem vērā, ka lēmumu var pārsūdzēt tikai tad, ja persona, kurai piemērots drošības

līdzeklis, var pamatot, ka šā drošības līdzekļa noteikumi tai nav izpildāmi (KPL 262.panta pirmā un otrā daļa).

No Tiesu Informatīvajā Sistēmā pieejamajiem statistikas datiem⁵⁹ redzams, ka sūdzību iesniegšanas skaits Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā katru gadu ir citādāks, līdz ar to nav paredzams. Piemēram, 2011.gadā tiesā iesniegtas 18 sūdzības par drošības līdzekļu piemērošanu, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu, taču, aplūkojot jaunākos datus redzams, ka 2016.gadā kopumā tika iesniegtas 11 sūdzības, savukārt 2017.gadā līdz 2.oktobrim tika iesniegtas un izskatītas pēc būtības kopumā 12 sūdzības. Tas nozīmē, ka līdz šī gada beigām ir palicis vēl viens ceturksnis, taču sūdzību skaits jau ir pārsniedzis iepriekšējā gada sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas daudzumu.

Izmeklēšanas tiesnesis ar savu lēmumu var noraidīt sūdzību vai uzdot procesa virzītājam triju darba dienu laikā grozīt piemēroto drošības līdzekli vai tā noteikumus, vai noteikt drošības naudas apmēru (KPL 262.panta ceturtā daļa).

Pēc apkopotajiem statistikas datiem autore secina, ka, lai kāds arī būtu sūdzību iesniegšanas skaits Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā, katru gadu lielākā daļa sūdzību tiek noraidītas, apmierinot vien niecīgu daļu. Piemēram, 2016.gadā kopumā tika apmierināta tikai viena sūdzība, savukārt līdz 2017.gada 2.oktobrim – divas. Iemesli tam, ka sūdzības tiek galvenokārt noraidītas, ir dažādi. Piemēram, netiek ievērots sūdzības iesniegšanas termiņš.

Sūdzību izmeklēšanas tiesnesim var iesniegt pati persona, tās aizstāvis vai pārstāvis septiņu dienu laikā pēc tam, kad saņemta lēmuma par drošības līdzekļa piemērošanu kopija (KPL 262.panta otrā daļa).

Ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2017.gada 10.maija lēmumu tika nolemts noraidīt A.F. sūdzību par izmeklētājas 2016.gada 15.augusta lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu kriminālprocesā Nr.118160*****. Izmeklēšanas tiesnese lēmumā konstatēja, ka lēmums par drošības līdzekļa piemērošanu tika piemērots 2016.gada 15.augustā, grozīts tas tika 2016.gada 19.augustā un 2017.gada 8.martā, savukārt sūdzība iesniegta tiesā 2017.gada 8.maijā, proti, vairāk kā septiņas dienas pēc tam, kad saņemta lēmuma par drošības līdzekļa piemērošanu kopija. Ņemot vērā minēto tiesnese secināja, ka sūdzība ir noraidāma, jo ir nokavēts tās iesniegšanas termiņš.⁶⁰

⁵⁹ Statistikas pārskats par citiem izmeklēšanas tiesnešu pirmstiesas procesā pieņemtajiem pārsūdzamajiem lēmumiem. Tiesu Informatīvā Sistēma. Pieejams: <http://tis.ta.gov.lv> [aplūkots 02.10.2017.]

⁶⁰ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 10.05.2017. lēmums krimināllietā Nr.118160*****. [Nav publicēts]

Visbiežāk sastopamais iemesls, kādēļ sūdzība par procesa virzītāja piemēroto drošības līdzekli, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu, tiek noraidīta, ir Kriminālprocesa likuma 262.panta otrās daļas neievērošana, proti, persona, kurai piemērots drošības līdzeklis, norāda sūdzībā apstākļus, kas nevar kalpot par sūdzības apmierināšanu.

Piemēram, 2017.gada 10.oktobrī tiesā tika saņemta aizdomās turētā N.M. sūdzība, kurā norādīts, ka aizdomās turētais viņam piemēroto drošības līdzekli uzskata par nesamērīgu inkriminētajam noziedzīgajam nodarījumam, turklāt kriminālprocess atrodas izmeklēšanas stadijā, aizdomās turētā vaina nav pierādīta.⁶¹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesnese ar 2017.gada 12.oktobra lēmumu nolēma noraidīt aizdomās turētā sūdzību.⁶²

Autores ieskatā, aizdomās turētā sūdzība bija nepamatota, jo aizdomās turētais savā sūdzībā nebija norādījis nevienu apstākli, kas pamatotu, ka drošības līdzekļa noteikumus viņš nespēj izpildīt, kas ir obligāts nosacījums, lai pastāvētu iespēja, ka sūdzība tiktu apmierināta.

Izmeklēšanas tiesneša kompetencē, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 232.pantu, ietilpst arī pienākums lemt par rīcību ar pārskaņiem, audioierakstiem un videoierakstiem, fotogrāfijām, ar citiem materiāliem, kuri fiksēti, izmantojot tehniskos līdzekļus, ar izņemtajiem priekšmetiem un dokumentiem, to kopijām, ja procesa virzītājs atzinis, ka tiem nav pierādījumu nozīmes kriminālprocesā, tā, lai iespēju robežās mazinātu cilvēka tiesību aizskāruma sekas (KPL 232.panta pirmā daļa).

Izmeklēšanas tiesnesis izskata arī sūdzības attiecībā par Kriminālprocesa likuma 239.pantā noteikto, tas ir, par lietiskā pierādījuma realizāciju vai iznīcināšanu, līdz sūdzības izskatīšanai apturot procesa virzītāja lēmumu. Kriminālprocesa likuma 239.pants arī norāda uz to, ka lēmuma izpildes apturēšana neattiecas uz lietām, kuru ilgstoša uzglabāšana nav iespējama. Izmeklēšanas tiesneša lēmums nav pārsūdzams.

Piemēram, Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā 2016.gada 6.decembrī tika iesniegta sūdzība par procesa virzītājas 2016.gada 23.novembra lēmumu par rīcību ar lietiskiem pierādījumiem.

Tiesnese, izvērtējot 2016.gada 23.novembra lēmumu, nolēma sūdzību apmierināt un 2016.gada 23.novembra lēmumu un atcelt pilnīgi. Tiesnese uzskatīja, ka nav saprotams procesa virzītājas lēmumā izteiktais secinājums, ka cigarešu ilgstoša uzglabāšana rada zaudējumus valstij. Tiesnese norādīja, ka no kriminālprocesa materiāliem un pārsūdzētā lēmuma 7200000 gab. "Goal Luxury" cigaretes kriminālprocesā ir atzītas par lietisko pierādījumu. Secīgi šo cigarešu

⁶¹ Aizdomās turētā 10.10.2017. sūdzība krimināllieta Nr.11860*****. [Nav publiskots]

⁶² Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 12.10.2017. lēmums krimināllieta Nr.11860*****. [Nav publiskots]

uzglabāšanas izdevumi ir atzīstami par procesuālajiem izdevumiem Kriminālprocesa likuma 367.panta izpratnē. Tādējādi no pārsūdzētā nolēmuma nav saprotams, kādā veidā šo cigarešu uzglabāšana rada zaudējumus valstij, ja likumdevējs ir uzlicis pienākumu šādus izdevumus segt notiesātajām personām kriminālprocesā. Līdz ar to likumdevējs ir paredzējis mehānismu šādu izdevumu segšanai, lai pasargātu valsti no zaudējumu rašanās.⁶³

2.4. Jautājumu izskatīšana par procesuālo darbību veikšanu

Kriminālprocesa likuma 29.panta otrā daļa nosaka, ka izmeklētājam ir tiesības veikt jebkuru procesuālo darbību vai uzdot tās veikšanu izmeklēšanas grupas dalībniekam vai procesuālo uzdevumu izpildītājam. Procesuālā darbība sastāv no procesuālās rīcības un procesuālajiem lēmumiem.⁶⁴

Pievērosies tuvāk šī darba tēmai, jānorāda, ka izmeklēšanas tiesnesim Kriminālprocesa likums nosaka pienākumu pirmstiesas procesā likumā paredzētajos gadījumos lemt par procesuālo darbību veikšanu (KPL 41.panta pirmās daļas 4.punkts). Protams, “procesuālās darbības” ir plašs jēdziens un izmeklēšanas tiesneša lemšana par procesuālo darbību veikšanu nebūt neattiecas uz visām procesuālajām darbībām, bet gan tikai uz atsevišķām, kas Kriminālprocesa likuma izpratnē ir definētas kā izmeklēšanas darbības.

Kriminālprocesa likums nosaka, ka izmeklēšanas darbības ir procesuālās darbības, kas vērstas uz ziņu iegūšanu vai jau iegūto ziņu pārbaudi konkrētajā kriminālprocesā.

Profesore Ārija Meikališa norāda, ka “izmeklēšanas darbības ir procesuālas darbības, ko veic procesa virzītājs kriminālprocesuālajā likumdošanā noteiktajā kārībā, lai atklātu, procesuāli nostiprinātu un pārbaudītu faktus, kam ir nozīme krimināllietā.”⁶⁵ Savukārt profesors R.Dombrovskis norāda, ka Kriminālprocesa likumā būtu jābūt izmeklēšanas darbības procesuālajai definīcijai, un profesors R.Dombrovskis arī piedāvā šādu definīciju: “izmeklēšanas darbība ir procesuālās darbības paveids, kas izpaužas kā pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu esamības vai neesamības pamatošana.”⁶⁶

⁶³ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 13.12.2016. lēmums krimināllietā Nr.115180*****. [Nav publiskots]

⁶⁴ Meikališa Ā. Pirmstiesas Izmeklēšana. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001, 53.lpp.

⁶⁵ Meikališa Ā. 2001, 53.lpp.

⁶⁶ Dombrovskis R. Izmeklēšanas darbību raksturojums un veidi. Jurista Vārds, 2009, nr. 11, 6.lpp.

Jānorāda, ka, izpētot dažādus tiesību avotus par jēdzieniem - procesuālās darbības un izmeklēšanas darbības, - autore secina, ka starp tiesību zinātniekiem pastāv strīdīgs viedoklis par abu šo jēdzienu nozīmi un izprati. Tomēr autore secina, ka lielākā daļa tiesību zinātnieku tomēr uzskata, ka izmeklēšanas darbības ir viens no procesuālo darbību veidiem, kam autore arī piekrīt, jo autores ieskatā procesuālās darbības ir visas konkrētā kriminālprocesa ietvaros veiktās darbības.

Atgriežoties pie izmeklēšanas tiesneša kompetences attiecībā uz izmeklēšanas darbībām, atkārtoti jānorāda, ka izmeklēšanas tiesnesim nav atļauts aizstāt procesa virzītāju un uzraugošo prokuroru pirmstiesas kriminālprocesā, dodot norādījumus par izmeklēšanas virzienu un izmeklēšanas darbību veikšanu (KPL 41.panta trešā daļa). Kriminālprocesa likumā ir paredzēts izmeklēšanas darbības, kuras var veikt tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju.⁶⁷ Ja likums ir noteicis, ka izmeklēšanas darbības veikšanai ir nepieciešam izmeklēšanas tiesneša lēmums, izmeklēšanas tiesnesis pēc procesa virzītāja ierosinājuma saņemšanas pieņem pilnu lēmumu.⁶⁸

Izmeklēšanas tiesneša kompetencē ietilpst izskatīt procesa virzītāja ierosinājumu par kratīšanas veikšanu, par ko izmeklēšanas tiesnesis sastāda pilnu lēmuma tekstu. Kratīšana ir viena no visizplatītākajām izmeklēšanas darbībām, kurai ir nepieciešama izmeklēšanas tiesneša atļauja.

No Tiesu Informatīvās Sistēmas statistikas datiem redzams, ka 2016.gadā kopumā Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā tika izskatīti 863 ierosinājumi par kratīšanas veikšanu, 50 no tiem tika noraidīti.⁶⁹

Praksē pastāv zināma problēma, kad procesa virzītāji iesniedz tiesā ierosinājumu par kratīšanas veikšanu, piemēram, personas transportlīdzeklī, taču izdrukas par transportlīdzekļa piederību ir vairākus gadus vecas. Izmeklēšanas tiesnesim, atsaucoties uz Kriminālprocesa likuma 12.panta pirmo un ceturto daļu, ir pienākums “nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesiālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iejaukšanos personas dzīvē, un amatpersonai, kura veic kriminālprocesu, ir pienākums aizsargāt personas privātās dzīves noslēpumu un komercnoslēpumu.” Līdz ar ko, autores ieskatā, izmeklēšanas tiesnesim nav pamata šādu ierosinājumu apmierināt, zinot, ka mūsdienās var pārrakstīt īpašumtiesības citai personai pat vienas dienas laikā.

Piemēram, ar Rīgas pilsēta Ziemeļu rajona tiesas 2016.gada 8.augusta lēmumu tika nolemts noraidīt Valsts ieņēmumu dienesta Finanšu policijas pārvaldes izmeklētājas ierosinājumu par

⁶⁷ Kūtris G. 2010, 29.lpp.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Statistikas pārskats par citiem izmeklēšanas tiesnešu pirmstiesas procesā pieņemtajiem pārsūdzamajiem lēmumiem. Tiesu Informatīvā Sistēma. Pieejams: <http://tis.ta.gov.lv> [aplūkots 10.11.2017.]

kratīšanas veikšanu. Tiesa, pārbaudot kriminālprocesa materiālus, konstatēja, ka ar tiem apstiprinājumu nav guvis procesa virzītājas norādītais, ka JS šobrīd pieder minētā automašīna. Kriminālprocesa materiālos nav ziņu, kam ierosinājumā minētā automašīna pieder, kā arī nav ziņu par to, kas liecinātu, ka tā nodota lietošanā JS. Līdz ar to tiesnese secināja, ka nav pamata uzskatīt, ka tajā varētu atrasties kriminālprocesam nozīmīgi priekšmeti. Tāpat izmeklēšanas tiesnese ņēma vērā kriminālprocesa materiālos esošo 2015.gada 23.aprīļa ziņojumu, no kura redzams, ka JS uz ziņojuma sagatavošanas brīdi ir izmantojis norādīto automašīnu, tomēr pašlaik, kad no minētā ziņojuma sagatavošanas brīža ir pagājis vairāk kā gads, izmeklēšanas tiesnese uzskatīja, ka minētais ziņojums nevar būt par pamatu kratīšanas izdarīšanai, nepārlicinoties, ka automašīna joprojām pieder JS. Tādējādi kratīšanas izdarīšanu automašīnā, par kuru kriminālprocesa materiālos nav nekādu ziņu, tiesnese atzina par nesamērīgu iejaukšanos personas dzīvē, jo tā tiešā veidā var aizskart personas pamattiesības uz privātās dzīves noslēpumu, ja izrādās, ka uz doto brīdi automašīnai ir cits īpašnieks un lietotājs.⁷⁰

Savukārt ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2016.gada 22.decembra lēmumu tika nolemts noraidīt ierosinājumu par kratīšanu, jo, pārbaudot Polijas Republikas Belostokas reģionālās prokuratūras tiesiskās palīdzības lūguma un kriminālprocesa materiālus, tiesnese konstatēja, ka ar tiem apstiprinājumu nav guvis procesa virzītāja norādītais, ka A.Ņ. deklarētā dzīvesvieta atrodas /adrese A/. No iesniegtā tiesiskā palīdzības lūguma redzams, ka A.Ņ. dzīvesvieta ir norādīta /adrese B/. Savukārt no Latvijas Republikas Nodokļu maksātāju reģistra ir redzams, ka A.Ņ. deklarētā adrese anulēta 2013.gada 26.augustā. Līdz ar to tiesnese secināja, ka ir zudis tiesiskais pamats un nav pamata uzskatīt, ka ierosinājumā norādītājā adresē varētu atrasties kriminālprocesam nozīmīgi priekšmeti.⁷¹

Apskatot izmeklēšanas tiesnešu tiesu praksi, kopumā autore secina, ka izmeklēšanas tiesneša lēmums tiek pamatots ne vien izskatot ierosinājumu un tajā izklāstīto informāciju un pamatojumu par kratīšanas veikšanas nepieciešamību, bet arī pamatojoties uz ierosinājumam pievienotajiem kriminālprocesa materiāliem. Ierosinājumā norādītā informācija nevar būt pretstatā ar kriminālprocesā esošajiem materiāliem. Kā arī nav pamats noraidīt ierosinājumu, ja tajā nav ietverta kāda informācija, taču lietas materiālos tā ir skaidri redzama.

⁷⁰ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 08.08.2016. lēmums krimināllietā Nr.158300*****. [Nav publiskots]

⁷¹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 22.12.2016. lēmums krimināllietā Nr. RP I Ds.11.2016 (KPL32-7363-16/12). [Nav publiskots]

Tāpat bieži praksē sastopams, ka procesa virzītāji ierosinājumos norāda, ka kratīšana jāveic nolūkā izņemt kriminālprocesā nozīmīgus priekšmetus un dokumentus, kuriem var būt pierādījumu nozīme izmeklējamajā kriminālprocesā, kā arī lietas, kuru glabāšana ir aizliegta.

Noskaidrojot izmeklēšanas tiesneses A.M. viedokli attiecībā uz šādiem ierosinājumiem, tiesnese norādīja, ka šādu praksi neatbalsta, jo ierosinājumā minētajiem dokumentiem un priekšmetiem ir jābūt konkrēti norādītiem, it īpaši tādos kriminālprocesos, kur jau ir zināms, kādi priekšmeti tiek meklēti, piemēram, ja noziedzīgos nodarījums tiek izmeklēts pēc Krimināllikuma 233.panta vai 253¹.panta.

Autore aplūkoja arī citu valstu praksi attiecībā uz izmeklēšanas darbībām. Piemēram, attiecībā uz Francijas likumdošanu, lēmumu par atļauju veikt kratīšanu arī pieņem izmeklēšanas tiesnesis.⁷² Savukārt Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodeksa 182.pants⁷³ nosaka, ka kratīšanas pamatā ir pietiekamu datu esamība, kas norāda, ka jebkurā vietā vai pie jebkādas personas var atrasties rīki, iekārtas vai citi nozieguma izdarīšanas līdzekļi priekšmeti, dokumenti un vērtības, kuriem var būt nozīme kriminālprocesā. Kratīšana tiek veikta, pamatojoties uz izmeklētāja ierosinājumu, ar ko lēmumu ir pieņēmis pirmās instances tiesnesis.

Izmeklēšanas tiesnesis Latvijā, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 192.pantu, pieņem arī lēmumus par elektroniskās informācijas sistēmā esošo datu atklāšanu un izsniegšanu. Izmeklēšanas tiesnesis šādu lēmumu pieņem, pamatojoties uz lietas materiālos esošo procesa virzītāja lēmumu, kurš tiek pieņemts, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 191.panta pirmo daļu, un kurā tiek uzdots elektroniskās sistēmas īpašniekam, valdītājam vai turētājam nekavējoties nodrošināt tā rīcībā esošo noteikto, izmeklēšanas vajadzībām nepieciešamo datu veseluma saglabāšanu neizmainītā stāvoklī.

Bieži vien praksē sastopams, ka procesa virzītāji neiesniedz tiesai šo lēmumu, līdz ar ko izmeklēšanas tiesnesis nevar pieņemt pozitīvu lēmumu par datu atklāšanu un izsniegšanu. Savukārt citkārt, procesa virzītāji pieņem lēmumus par elektroniskās informācijas sistēmā esošo datu saglabāšanu, lai arī tas nav nepieciešams, tādejādi darot lieku, nevajadzīgu darbu.

Piemēram, tādas ziņas kā informācija par IP adresēm, no kurām veikta pieslēgšanās Elektroniskai deklarēšanās sistēmai (EDS) par noteiktu uzņēmumu noteiktā laika posmā elektroniskā veidā iesniegtajiem dokumentiem un izmantotajām IP adresēm, par citiem

⁷² Criminal Procedure Code of the French Republic [Francijas Republikas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/30> [aplūkots 13.11.2017.]

⁷³ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102073942&rdk=&backlink=1>

uzņēmumiem, kas izmantojuši tās pašas IP adreses, ir saglabājami dati Elektronisko sakaru likuma 1.panta 44.² punkta izpratnē un šādas ziņas sniedzamas Kriminālprocesa likuma 192.panta otrās daļas kārtībā.⁷⁴

No minētā autore secina, ka, lai no Valsts ieņēmumu dienesta Informātikas pārvaldes pieprasītu atklāt un izsniegt ziņas, nav nepieciešams Kriminālprocesa likuma 191.pantā paredzētais procesa virzītāja lēmums par datu veseluma saglabāšanu.

Izmeklēšanas tiesneša pilns lēmums ir nepieciešams arī izskatot ierosinājumus, kas iesniegti, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 165.pantu, 170.panta otro daļu, 209.pantu un 204.panta otro daļu, taču šādi ierosinājumi tiesā tiek iesniegti salīdzinoši reti.

Izmeklēšanas tiesnesis var pieņemt arī lēmumus rezolūcijas veidā. Tas, ka šādi dokumenti atzīstami par lēmumiem, kuri noformējami rezolūcijas veidā, norādīts KPL 320.panta septītajā daļā, ar kuru saskaņā “amatpersona, kura pilnvarota veikt kriminālprocesu, savu lēmumu, ar kuru tā atļauj vai piekrīt veikt konkrētu procesuālo darbību vai apstiprina tās veikšanu, noformē rezolūcijas veidā.”⁷⁵

Izmeklēšanas tiesneša atļauja rezolūcijas veidā ir nepieciešama:

1) ja procesa virzītājs pirmstiesas kriminālprocesā vēlas noplatināt 14 gadus nenasniegušu personu, par kuru lietā psihologs norādījis, ka šādas personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīta par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai seksuālas izmantošanas, var kaitēt atkārtoti tieša pratināšana (KPL 152.panta ceturajā daļā);

2) ja psihologs uzskata, ka 14 gadu nenasniegušā personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, ka atzīts par cietušo no vardarbības ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai seksuālās izmantošanas, var kaitēt tiešā pratināšana (KPL 153.panta pirmā daļa);

3) slepenu vai sevišķi slepenu valsts noslēpumu saturošu dokumentu apskatei un izmantošanai (KPL 121.panta trešās daļas 1.punkts);

4) neatvērta testamenta apskatei, izņemšanai un šo testamentu apstiprinājušās personas pratināšanai par to (KPL 121.panta trešā daļas 2.punkts);

5) lai nostiprinātu darbinieku un personu, kura procesa virzītāja vai izmeklēšanas iestādes uzdevumā veic speciālās izmeklēšanas darbības, ja šī persona nevēlas sniegt liecības (KPL 121.panta trešās daļas 3.punkts);

⁷⁴ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 16.03.2017. lēmums krimināllietā Nr.158300*****, [Nav publiskots]

⁷⁵ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. raksti 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 604.lpp.

6) lai pārraudzītu darījumus kredītiestāžu vai finanšu iestāžu klientu kontos uz laiku līdz trim mēnešiem, kā arī lai pagarinātu šo termiņu vēl līdz 3 mēnešiem (KP 121.panta piektā daļa);

7) lai veiktu publiski nepieejamas teritorijas vai telpas un šajās teritorijās vai telpās esošo priekšmetu, kā arī transportlīdzekļu apskati (ja nav šīs teritorijas, telpas vai transportlīdzekļa lietotāja piekrišanas vai ja šī vieta nav notikuma vieta) (KPL 123.pant otrā daļa).⁷⁶

No Tiesu Informatīvās Sistēmas statistikas datiem kopumā redzams, ka šāda veida pieteikumi Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā tiek iesniegti ļoti reti, vai arī netiek iesniegti vispār. Laikā no 2011.gada līdz 2017.gadam, kopumā tika izskatīts viens ierosinājums par 1.punktā, 2.punktā, 3.punktā un 7.punktā norādīto izmeklēšanas darbību. Par pārējām izmeklēšanas darbībām, pēc statistikas datiem, ierosinājumi nav bijuši iesniegti.

Piemēram, 2017.gada 25.septembrī tiesā tika saņemts IDB Pirmstiesas izmeklēšanas nodaļas inspektora ierosinājums, kurā tika lūgts atļaut veikt sakaru līdzeklī esošās informācijas satura apskati. Ierosinājuma tika norādīts, ka 2017.gada 11.septembrī tika veikta aizturētā R.K. kratīšana, kuras laikā tika izņemts sakaru līdzeklis - mobilais tālrunis "Apple", un pastāv iespēja, ka mobilais tālrunis var saturēt informāciju, kas saistīta ar kriminālprocesā izmeklējamiem noziedzīgajiem nodarījumiem. 2017.gada 14.septembrī aizdomās turētais R.K. nedeva atļauju kratīšanas laikā no viņa izņemtā mobilā tālruņa satura apskatei.⁷⁷

Ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 2017.gada 2.oktobra lēmumu tika nolemts noraidīt ierosinājumu. Tiesnese norādīja, ka Kriminālprocesa likuma 163.panta pirmajā un otrajā daļā ir konkrēti un izsmeļoši norādīti gadījumi, kuros priekšmeta apskatei nepieciešams izmeklēšanas tiesneša lēmums. Izvērtējot ierosinājumu un tajā izteikto lūgumu atļaut veikt personas kratīšanas laikā izņemtā sakaru līdzekļa apskati, tiesnese uzskata, ka tas ir pretrunā Kriminālprocesa likuma 163.pantā norādītajam mērķim un jēgai, jo personas kratīšanas laikā izņemtais priekšmets nav atzīstams par publiski nepieejamā teritorijā vai telpā esošu priekšmetu, kura apskatei nepieciešama izmeklēšanas tiesneša lēmums.⁷⁸

Arī, ja izmeklēšanas darbība ir veikta neatliekamības kārtībā ar prokurora piekrišanu, procesa virzītājam nākamajā darba dienā ar lietas materiāliem jāvēršas pie izmeklēšanas tiesneša, lai

⁷⁶ Kūtris G. 2010, 30.lpp.

⁷⁷ Iekšējā drošības biroja Pirmstiesas izmeklēšanas nodaļas inspektora – procesa virzītāja 25.09.2017. ierosinājums krimināllietā Nr.1111860*****. [Nav publiskots]

⁷⁸ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 02.10.2017. lēmums krimināllietā Nr.1111860*****. [Nav publiskots]

saņemtu izmeklēšanas tiesneša apstiprinājumu (rezolūcijas veidā), ka neatliekamības kārtībā ar prokurora piekrišanu veiktā izmeklēšanas darbība bija pamatota un tiesiska.⁷⁹

Interesants ir fakts, ka izmeklēšanas tiesnešu un prokuroru starpā pastāv dažāds uzskats par to, kas īsti skaitās “neatliekamības kārtība”. Praksē dažkārt sastopami gadījumi, kad uzraugošais prokurors atsakās dod piekrišanu izmeklēšanas darbības veikšanai neatliekamības kārtībā, norādot procesa virzītājam, lai dodas pie izmeklēšanas tiesneša. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona prokuratūras prokurore norādīja, ka neatliekamības kārtībā ierosinājums ir apstiprināms tikai ārpus izmeklēšanas tiesnešu darba laika. Savukārt, autorei aptaujājot izmeklēšanas tiesnešus Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā, tika noskaidrots, ka izmeklēšanas tiesneši nepiekrīt šim viedoklim. Izmeklēšanas tiesnese A.M. un D.S. norādīja, ka, piemēram, lemjot jautājumu par kratīšanas veikšanu, atsaucoties uz Kriminālprocesa likuma 180.panta trešo daļu, neatliekamības kārtībā veic izmeklēšanas darbību, ja pastāv iespēja, ka priekšmeti un dokumenti, kuriem var būt pierādījumu nozīme izmeklējamajā kriminālprocesā, var tikt iznīcināti vai sabojāti.

Izanalizējot šo amatpersonu viedokļus, šajā gadījumā autore nepiekrīt atsevišķu prokuroru viedoklim, jo likumā ir noteikts, ka izmeklēšanas tiesnesis izskata ierosinājumu 7 dienu laikā. Jāņem vērā tas, ka lēmuma pieņemšana prasa zināmu laiku, jo tajā ietilpst gan kriminālprocesa materiālu pārbaude, gan lēmuma uzrakstīšana. Pie tam, ņemot vērā, izmeklēšanas tiesnešu noslogotību, daudz efektīvāk un ātrāk ir saņemt prokurora piekrišanu, ja tiešam pastāv iespēja, ka kriminālprocesam svarīgi priekšmeti var tikt sabojāti vai pat iznīcināti.

Ņemot vērā norādīto, autore uzskata, ka Kriminālprocesa likuma vispārīgajā daļā būtu jāietver neatliekamības kārtībā veiktas darbības definīcija, lai nerastos domstarpības starp amatpersonām. Autores ieskatā definīcija varētu skanēt šādi: “Neatliekamības kārtībā veikta procesuālā darbība ir tāda darbība, kuru ir nepieciešams veikt nevilcinoties, ja pastāv iespēja, ka meklējamie pierādījumi var tik zaudēti vai arī meklējamā persona var aizbēgt, kas var apdraudēt kriminālprocesa mērķa sasniegšanu.”

Autore norāda, ka izmeklēšanas darbību ietvaros ir arī zināma problēma attiecībā uz termiņiem. Proti, likumā netiek regulēts, cik ilgā laikā it jāveic izmeklēšanas darbības pēc izmeklēšanas tiesneša lēmuma saņemšanas, kaut gan autores ieskatā tas būtu noteikti jāiekļauj, it īpaši attiecībā uz kratīšanas veikšanu. Autore norāda, ka procesa virzītājs pamato savu ierosinājumu ar ziņām, kas ir aktuālas uz ierosinājuma iesniegšanas un izskatīšanas brīdi. Taču nav noteikts, cik ilgā laikā šī darbība ir jāveic pēc lēmuma saņemšanas. Praksē pastāv vairāki gadījumi,

⁷⁹ Kūtris G. 2010, 31.lpp.

kad procesa virzītājs izmeklēšanas darbību veic tikai pēc vairākiem mēnešiem vai neveic nemaz. Ja attiecinā šo gadījumu uz kratīšanas veikšanu, tad autore ieskatā, tas nav pieļaujami, jo, kā jau autore norādīja iepriekš, īpašumtiesības uz nekustamo vai kustamo īpašumu var pāriet uz citu personu diez gan ātrā laikā, un būtu nesamērīgi, ja tiktu veikta kratīšana attiecībā uz īpašumu, kas pieder jau zināmu laiku citai kriminālprocesā neiesaistītai personai.

Lai radušos situāciju uzlabotu, autores ieskatā Kriminālprocesa likumā būtu jāietver noteikums par to, cik ilgā laikā ir jāveic izmeklēšanas darbība, ja par to ir lēmis izmeklēšanas tiesnesis.

2.5. Lūgumu izskatīšana par atbrīvošanu no samaksas par advokātu palīdzību

Latvijas Republikas Satversmē tiek garantētas personas tiesības uz juridisko palīdzību. Arī Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 14.panta trešās daļas d.punkts nosaka, ka “ikvienam ir tiesības, ja tiek izskatīta jebkura viņam uzrādīta kriminālapšūdzība, pamatojoties uz visu personu vienlīdzību aizstāvēt sevi pašam vai ar paša izraudzīta aizstāvja starpniecību, tikt informētam, ja viņam nav aizstāvja, par šīm tiesībām un iecelt aizstāvi jebkurā gadījumā, kad tas nepieciešams taisnīguma interesēs, bez maksas, ja viņam nav pietiekamu līdzekļu šāda aizstāvja atalgošanai”.⁸⁰

Tātad personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir ne vien tiesības saņemt juridisko palīdzību, bet atsevišķos gadījumos arī tiesības lūgt, lai maksa par aizstāvja palīdzību netiek piemērota attiecībā pret personu, proti, lūgt apmaksāt to no valsts budžeta līdzekļiem.

Izmeklēšanas tiesnesis pēc personas pieteikuma rakstveida procesā, ja vien persona šādu pieteikumu nesniedz tiesas sēdē, lemj par aizstāvja palīdzības apmaksāšanu no valsts līdzekļiem.⁸¹ Lēmumu par aizstāvja palīdzības apmaksāšanu no valsts līdzekļiem pieņem izmeklēšanas tiesnesis pirmstiesas procesā vai tiesa iztiesāšanā (KPL 85.panta otrā daļa).

Kriminālprocesa likuma 85.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka “tiesības uz atbrīvošanu no samaksas par aizstāvja palīdzību, kas tādā gadījumā tiek segta no valsts līdzekļiem, ir personai, kuras mantiskais stāvoklis izslēdz iespēju samaksu par aizstāvja palīdzību nodrošināt no saviem līdzekļiem vai personai, kurai aizstāvja piedalīšanās kriminālprocesā saskaņā ar šā likuma 83. panta pirmo daļu ir obligāta”.

⁸⁰ Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieņemts 16.12.1966. [30.10.2017.]

⁸¹ Kūtris G. 2010, 40.-41.lpp.

Pirmajā gadījumā, persona, kura nespēj no saviem līdzekļiem apmaksāt aizstāvi, visbiežāk ir persona, kas atbilst maznodrošinātas personas statusam, līdz ar ko “izmeklēšanas tiesnesis lēmumā norāda uz konstatētajiem apstākļiem par personas materiālo stāvokli”.⁸² Personas atbilstību trūcīgas personas statusam pašvaldības sociālais dienests novērtē pēc iesnieguma saņemšanas par personas atzīšanu par trūcīgu.⁸³ Lai izmeklēšanas tiesnesis varētu vērtēt jautājumu par atbrīvošanu no samaksas, personai, kuri ir tiesības uz aizstāvību, izziņa par trūcīgas personas statusu ir jāpievieno pieteikumam un jāiesniedz izmeklēšanas tiesnesim vērtēšanai.

Savukārt attiecībā uz otro gadījumu, kas regulēts Kriminālprocesa likuma 85.panta pirmās daļas 2.punktā jānorāda, ka šī kriminālprocesa likuma norma šādā redakcijā ir pavisam nesen. 2017. gada 30. martā Saeimā tika pieņemti kārtējie grozījumi Kriminālprocesa likumā, kuros kā viena no būtiskākajām izmaiņām vērtējama Kriminālprocesa likuma 85.panta pirmās daļas otrā punkta jaunā redakcija, kurā noteikta personas atbrīvošana no samaksas par obligātās aizstāvības īstenošanu neatkarīgi no tā, vai tā ir vai nav vēlējusies aizstāvi.⁸⁴

Pirms tam, Kriminālprocesa likuma 85.panta pirmās daļas 2.punkta redakcija, kas bija spēkā līdz 2017.gada 25.aprīlim, bija šāda: “tiesības uz atbrīvošanu no samaksas par aizstāvja palīdzību, kas tādā gadījumā tiek segta no valsts līdzekļiem, ir personai, kura kriminālprocesā, kad aizstāvja piedalīšanās ir obligāta, nav vēlējusies aizstāvi”.

No minētā secināms, ka ne katra persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, var lūgt atbrīvot to no samaksas par aizstāvja palīdzību, bet tikai likumā noteiktās personas. Autore arī secina, ka no minētajām Kriminālprocesa likuma normu izmaiņām secināms, ka šobrīd persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību un kuras aizstāvība ir obligāta, ir paplašināts tiesību loks, ļaujot tai iesniegt izmeklēšanas tiesnesim pieteikumu par atbrīvošanu no aizstāvja apmaksas, neatkarīgi no tā, vai persona ir izteikusi velmi par aizstāvja nodrošināšanu vai atteikusies.

2.6. Citas darbības

Iepriekš autore aplūkoja jau daudzus izmeklēšanas tiesneša kompetencē ietilpstošos pienākumus, tajā skaitā drošības līdzekļu piemērošanu, sūdzību izskatīšanu un izmeklēšanas

⁸² Kūtris G. 2010, 40.lpp.

⁸³ Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu: Ministru kabineta 2010.gada 30.marta noteikumi nr.299. [aplūkots 30.10.2017.]

⁸⁴ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada grozījumi. Jurista Vārds, 2017, nr. 42 (996), 13.lpp.

darbību veikšanu. Kriminālprocesa likuma 41.pants nesatur izsmeltošu izmeklēšanas tiesneša tiesību un pienākumu uzskaitījumu, paredzot, ka KPL var īpaši noteikt arī kādus citus izmeklēšanas tiesneša pienākumus un tiesības.⁸⁵ Piemēram, lēmumu pieņemšana attiecībā par speciālo izmeklēšanas darbību veikšanu, lēmumu pieņemšanu par neizpaužamo ziņu pieprasīšanu no kredītiestādēm vai finanšu iestādēm, lēmumu par aresta uzlikšanu mantai pieprasīšanu un atsevišķos gadījumos termiņu pagarināšanu.

Kriminālprocesa likuma 11.nodaļa ir veltīta speciālajām izmeklēšanas darbībām. Speciālās izmeklēšanas darbības tika ieviestas līdz ar Kriminālprocesa likumu, kurš stājās spēkā 2005.gada 1.oktobrī, lai gan citur pasaulē šāda veida izmeklēšanas darbības jau pastāv kopš pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākuma.⁸⁶ Piemēram, Francijā un Vācijā. Arī Krievijas Kriminālprocesa kodekss paredz līdzīgas darbības, piemēram, Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodeksa 186.pants nosaka, ka, esot pietiekamam pamatam uzskatīt, ka aizdomās turētā, apsūdzētā vai citu kriminālprocesā iesaistīto personu telefonsarunas var saturēt ziņas, kurām ir nozīme izmeklējamajā kriminālprocesā, šo telefonsarunu kontrole ir pieļaujama attiecība uz vidēji smagiem, smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem, pamatojoties uz tiesas lēmumu.⁸⁷

Latvijā visas speciālās izmeklēšanas darbības veic uz izmeklēšanas tiesneša lēmuma pamata, kuru viņš pieņem pēc procesa virzītāja ierosinājuma, pārliecinājies par tā pamatotību un likumību.⁸⁸

Speciālās izmeklēšanas darbības ir Kriminālprocesa likumā paredzētās izmeklēšanas darbības, kuras veic, ja kriminālprocesā pierādāmo apstākļu noskaidrošanai ziņas par faktiem nepieciešams iegūt: 1) neinformējot kriminālprocesā iesaistītās personas un tās personas, kuras varētu šīs ziņas sniegt; 2) izmantojot to realizācijas operatīvās darbības līdzekļus un metodes; 3) izmeklējot tikai mazāk smagus, smagus vai sevišķi smagus noziegumus; 4) tikai pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu.⁸⁹ Tātad var secināt, ka speciālās izmeklēšanas darbības ir slepenas.

Tas nozīmē, ka būtiskākā speciālo izmeklēšanas darbību īpatnība, ar kuru tās atšķiras no līdz šim veicamajām izmeklēšanas darbībām, ir tā, ka tad, kad tās tiek izdarītas, personas ar vai pret kurām tas notiek, par to nezina un mēdz turpināt sev ierasto dzīves veidu, tajā skaitā arī kriminālās

⁸⁵ Kūtris G. 2010, 11.lpp.

⁸⁶ Kavalieris A. Speciālo izmeklēšanas darbību izmantošanas taktika. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2007, 6.lpp.

⁸⁷ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102073942&rdk=&backlink=1>

⁸⁸ Kavalieris A. Speciālo izmeklēšanas darbību būtība. Jurista Vārds, 2005, nr.43 (398), 4.lpp.

⁸⁹ Kalniņš A. Izmeklēšanas tiesneša lēmumi par speciālajām izmeklēšanas darbībām. Latvijas Tiesnešu mācību centrs: prezentācija, 2017. 2.lpp.

aktivitātes, kontaktus, saraksti, sarunas, tādejādi dodot iespēju, to visu fiksējot, gūt tradicionālajā atklātā izmeklēšanas situācijā ne tikai nerasniedzamus, bet vienkārši neesošus pierādījumus.⁹⁰

Speciālo izmeklēšanas darbību veidu uzskaitījums ir ietverts Kriminālprocesa likuma 215.pantā. Pēc autorei novērojumiem, visbiežāk veiktā speciālās izmeklēšanas darbība ir sakaru līdzekļu kontrole. Taču jāatzīst, ka veiktās speciālās izmeklēšanas darbības izvēle bieži vien ir atkarīga tieši no izmeklējamā noziedzīgā nodarījuma. Piemēram, noziegumos, kas tiek izmeklēti par šaujammieroču iespējamo nelikumīgu apriti, tiek veikta galvenokārt tikai sakaru līdzekļu kontrole. Savukārt, izmeklējot noziegumu, kas vērsts uz narkotisko/psihotropo vielu realizāciju, visbiežāk tiek veikts speciālais izmeklēšanas eksperiments un personas novērošana un izsekošana. Publiski nepieejamās vietās speciālās izmeklēšanas darbības ilgums nedrīkst pārsniegt 30 dienas, tomēr, ja tam ir pamats, izmeklēšanas tiesnesis var pagarināt šo termiņu.⁹¹ Minētais ir nostiprināts Kriminālprocesa likuma 213.panta trešajā daļā un attiecas uz visām speciālās izmeklēšanas darbībām.

Piemēram, ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 2017.gada 7.jūlija lēmumu tika atļauts turpināt veikt speciālo izmeklēšanas darbību - sakaru līdzekļa - mobilā telefona ar abonenta numuru +371 271***** (SIA "Tele2"), kuru izmanto kriminālprocesā nenoskaidrota persona un kura, iespējams, ir saistīta ar izmeklējamā noziedzīgo nodarījumu, kontroli - uz laiku no 2017.gada 10.jūlija līdz 2017.gada 8.augustam.⁹²

Autore uzskata, ka šis izmeklēšanas tiesneses lēmums ir vērtējams kritiski turpmāk norādīto apsvērumu dēļ. Pirmkārt, speciālā izmeklēšanas darbība ir vērsta uz līdz šim kriminālprocesā nenoskaidrotu personu, kas nedod pārliecību tam, ka netiek nepieļauta nesamērīga iejaukšanās personas dzīvē. Otrkārt, no krimināllietā esošajiem materiāliem, autore secina, speciālā izmeklēšanas darbība tikusi veikta jau kopš 2017.gada 10.aprīļa un tika vairākas reizes pagarināta līdz augustam. Kopumā tie ir 4 mēneši, kuru laikā vēl joprojām nav noskaidrota persona, kuras lietošanā atrodas mobilā telefona numurs un kā tieši šī persona ir saistīta ar izmeklējamā noziedzīgo nodarījumu. Autorei ieskatā, tādā veidā, iespējams, var tikt pārkāptas personas Satversmes 96.pantā garantētās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Kā arī, autorei ieskatā, šo speciālo izmeklēšanas darbību nebūtu lietderīgi turpināt veikt, jo līdz šim nav sekmīgi iegūta informācija, ka norādītu uz personas identitāti un tās saistību ar noziedzīgo nodarījumu.

⁹⁰ Kavaliers A. Speciālās izmeklēšanas darbības. Rīga: Raka, 2003, 14.-15.lpp.

⁹¹ Kūtris G. 2010, 34.lpp.

⁹² Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 07.07.2017. lēmums krimināllietā Nr.122200*****. [Nav publiskots]

Autore norāda, ka praksē ir sastopami vairāki gadījumi, kad speciālās izmeklēšanas darbības tiek veiktas arī 1,5 gadu garumā, un šo darbību rezultātā bieži vien kriminālprocesam lietderīga informācija tiek noskaidrota tikai pirmo mēnešu sākumā.

Tomēr autore norāda, ka ierosinājumi par speciālo izmeklēšanas darbību veikšanas termiņa pagarināšanu ne vienmēr tiek apmierināti. Piemēram, izmeklēšanas tiesneši mēdz noraidīt šādus ierosinājumus, ja lietas esošajos materiālos nav izmeklētāja vai operatīvā darbinieka, kas veicis speciālo izmeklēšanas darbību, ziņojuma vai pārskata par iepriekš veikto speciālo izmeklēšanas darbību, kurā būtu norādīts, ka tā būtu jāturpina veikt. Tāpat dažkārt iemesls, kādēļ ierosinājumi tiek noraidīti ir arī ierosinājumu iesniegšanas termiņa neievērošana.

2016.gadā Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā kopumā tika pieņemti 953 pozitīvi lēmumi par speciālajām izmeklēšanas darbībām, no kuriem 30 tika noraidīti.

Piemēram, ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 2016.gada 19.maija lēmumu, tika noraidīts procesa virzītāja ierosinājums par speciālās izmeklēšanas darbības – vietas AS Tallink Latvija M/S Isabelle, N.N. reģistrētajā kajītē), audiokontroli uz trīsdesmit dienām no lēmuma pieņemšanas dienas.⁹³

Tiesnese, izvērtējot ierosinājumu un kriminālprocesa materiālus, uzskatīja, ka ar tiem nav apstiprināts, ka vietas audiokontroles veikšana uz 30 dienām nepamatoti neaizskars cilvēktiesības personām, kas nav iesaistītas kriminālprocesā. No kriminālprocesa materiāliem nav redzams, ka kriminālprocesā iesaistītās personas uz doto brīdi būtu iegādājušās biļetes uz AS Tallink Latvija M/S Isabelle, kas ļautu secināt, ka tās uz tā atradīsies.⁹⁴

Šajā gadījumā autore piekrīt izmeklēšanas tiesneša lēmumam, jo no ierosinājuma un tam pievienotajiem lietas materiāliem nav konstatējams, ka, dodoties uz Stokholmu, netiktu nepamatoti aizskartas citu personu cilvēktiesības, piemēram, kriminālprocesā neiesaistītu personu atrašanās vienā kajītē ar kriminālprocesā iesaistītajām personām.

Autore norāda, ka procesa virzītāji, iesniedzot ierosinājumus, bieži neaizdomājas par citu personu, kuras nav saistītas ar izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu, tiesībām, kas var tikt nepamatoti aizskartas. Piemēram, autores pieredzē ir bijis gadījums, kas procesa virzītājs lūdz veikt personu novērošanu un izsekošanu zvērināta notāra prakses vietā vienas dienas laikā. Autores ieskatā, šāds ierosinājums nedrīkst būt apmierināts, jo dienas laikā pie zvērināta notāra ierodas desmitiem cilvēku dažādu jautājumu izskatīšanai, kur viena vizīte noteikti neaizņem visu dienu.

⁹³ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 19.05.2016. lēmums lietā Nr.KPL32-2942-16/12.

⁹⁴ Ibid.

Veicot kontroli veselās darba dienas ietvaros, autores ieskatā, tiktu nesamērīgi ierobežotas daudzu personu cilvēktiesības, kuriem nav nekādas saistības ar izmeklējamo lietu.

Praksē sastopamas problēmas attiecībā uz speciālajiem izmeklēšanas eksperimentiem, kad procesa virzītājiem nav saprotami nosacījumi tā veikšanai. Proti, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta lēmumā lietā Nr.SKK-93/2016 ietverta atziņa, ka “izmeklēšanas iestāžu rīcībā jābūt ziņām par to, ka konkrēta persona, pret kuru veiks speciālo izmeklēšanas eksperimentu, jau agrāk ir izdarījusi noziedzīgas darbības un gatavojas izdarīt vai ir uzsākusi tādas pašas noziedzīgas darbības”.⁹⁵

Problēmējautājums ir, vai speciālo izmeklēšanas darbību drīkst veikt vienīgi pret identificētu personu vai tomēr atļauts veikt speciālo izmeklēšanas darbību – speciālo izmeklēšanas eksperimentu arī attiecībā uz personu, kuras vizuālās pazīmes ir noskaidrotas, taču personas identitāte nav zināma.

Apspriežot šo jautājumu Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes un teritoriālo iecirkņu izmeklētāju tiešo priekšnieku tikšanās laikā ar Rīgas tiesu apgabala izmeklēšanas tiesnešiem 2017.gada 22.septembrī, tika noskaidrots, ka “speciālais izmeklēšanas eksperiments jāveic tikai attiecībā pret identificētu personu, līdz ar to izlemts, ka izmeklēšanas tiesneši neapstiprina un neakceptē eksperimenta veikšanu pret neidentificētu personu”.⁹⁶ Papildus tikšanās laikā tika norādīts, ka “speciālais izmeklēšanas eksperiments ir veicams, pastāvot Kriminālprocesa likuma 225.panta pirmās daļas 1.-3.punktos minētajiem nosacījumiem atsevišķi”.⁹⁷

Ja speciālā izmeklēšanas darbība ir uzsākta bez izmeklēšanas tiesneša atļaujas, bet ar prokurora piekrišanu, jo ir bijis neatliekamības gadījums, tad ne vēlāk kā nākamajā darba dienā procesa virzītājam ir jāsaņem izmeklēšanas tiesneša atļauju veikt speciālo izmeklēšanas darbību. Šādā gadījumā izmeklēšanas tiesnesis lemj par speciālās izmeklēšanas darbības turpināšanas pamatotību un nepieciešamību.⁹⁸

Savukārt, ja izmeklēšanas tiesnesis, pārbaudot veiktās darbības tiesiskumu un pamatotību norāda uz to, ka speciālā izmeklēšana darbība ir bijusi prettiesiska, proti, ja nebija pamata to veikt, speciālās izmeklēšanas darbības veikšanas laikā iegūtie rezultāti nedrīkst tikt izmantoti pierādīšanā.

⁹⁵ Augstākās tiesas 15.03.2016. Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr.SKK-93/2016. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2016/> [aplūkots 16.11.2017.]

⁹⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 29.09.2017. sapulces protokols Nr.4-22/13. [Nav publiskots]

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Kūtris G., 2010, 34.lpp.

Piemēram, ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 2017.gada 3.aprīļa lēmumu tika atzīts, ka kriminālprocesā Nr.110920***** speciālās izmeklēšanas eksperiments 2017.gada 12.aprīlī ar prokurora piekrišanu uzsākts nepamatoti. Un tiesnese nolēma atzīt 2017.gada 12.aprīlī uzsākto speciālo izmeklēšanas eksperimentu kriminālprocesā par prettiesisku un speciālā izmeklēšanas eksperimenta rezultātā iegūtos pierādījumus par nepieļaujamiem.⁹⁹

Lēmumā tiesnese, atsaucoties uz Kriminālprocesa likuma 210.panta trešo daļu, norādīja, ka no kriminālprocesa materiāliem redzams, ka kriminālprocess tika uzsākts par Krimināllikuma 221.panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma pazīmēm. No Krimināllikuma 7.panta otrās daļas izriet, ka minētais noziedzīgais nodarījums ir kriminālpārkāpums. Tādējādi tiesnese secināja, ka speciālās izmeklēšanas darbības nedrīkst veikt izmeklējot minēto noziegumu.¹⁰⁰

Autore papildus norāda, ka Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tiesnesis nolēma procesa virzītājas sūdzību noraidīt, kā nepamatotu, un atstāt negrozītu apstrīdēto Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses A.M. 2017.gada 13.aprīļa lēmumu.¹⁰¹

Autore norāda, ka praksē bieži sastopama problēma ir tāda, ka tiek nokavēts termiņš ierosinājuma iesniegšanai par speciālās izmeklēšanas darbības termiņa pagarināšanu. Piemēram, sakaru līdzekļu kontroles termiņš sākotnējā lēmumā tiek noteikts līdz 2017.gada 10.novembrim, taču procesa virzītājs izmeklēšanas tiesnesim iesniedz ierosinājumu pagarināšanai 2017.gada 8.novembrī. Izmeklēšanas tiesneši bieži vien mēdz apmierināt šādus ierosinājumus. Autores ieskatā, tas nav pieļaujams, jo, pirmkārt, tā ir procesa virzītāja nolaidība, neizsekojot līdzī, kad iestājas termiņa notecējums. Otrkārt, ar likumu ir noteikti termiņi un tie ir jāievēro gan procesa virzītājam, gan izmeklēšanas tiesnesim. Treškārt, tādējādi izmeklēšanas tiesnesis nostājas procesa virzītāja pusē, kas nav pieļaujams, jo viņa uzdevums ir kontrolēt, lai cilvēktiesības netiktu nesamērīgi ierobežotas, kas šajā gadījumā netiek pienācīgi darīts.

Izmeklēšanas tiesnesis, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 121.panta piekto daļu, izskata arī ierosinājumus par pieprasīšanu no kredītiestādēm un finanšu iestādēm, to rīcībā esošās neizpaužamās ziņas vai dokumentus, kuri satur šādas ziņas.

No Tiesu Informatīvās Sistēmas statistikas datiem redzams, ka 2016.gadā kopumā Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā tika izskatīti 3693 ierosinājumi, salīdzinot ar 2011. gadu, kad

⁹⁹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 13.04.2017. lēmums krimināllietā Nr.110920*****. [Nav publiskots]

¹⁰⁰ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 13.04.2017. lēmums krimināllietā Nr.110920*****. [Nav publiskots]

¹⁰¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 09.05.2017. lēmums krimināllietā Nr.110920*****. [Nav publiskots]

ierosinājumi bijuši vien 995. Uz šo brīdi (2017.gada 5.decembrī) ierosinājumu skaits jau sasniedz 4140.¹⁰²

2017.gada 22.septembrī notika Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes un teritoriālo iecirkņu izmeklētāju tiešo priekšnieku tikšanās ar Rīgas tiesu apgabala izmeklēšanas tiesnešiem. Tikšanās laikā tika apspriesti vairāki problēmjautājumi, un kā viens no tiem tika uzdots, kā rīkoties, kad tiek ierosināts pieprasīt vienāda satura neizpaužamās ziņas no vairākām kredītiestādēm par konkrēto personu, vai ir nepieciešams iesniegt izmeklēšanas tiesnesim ierosinājumus par katru kredītiestādi atsevišķi vai vienu ierosinājumu, kurā norādītas visas kredītiestādes.¹⁰³ Tika aplūkota dažādu tiesu prakse.

Šis problēmjautājums tika atrisināts, Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājam J.Stukānam nolēmot rīkoties pēc Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas prakses, tas ir, “izmeklēšanas tiesneši, pieņem no procesa virzītāja vienu ierosinājumu par neizpaužamo ziņu pieprasīšanu un izsniedz nepieciešamo lēmumu norakstu.”¹⁰⁴ Autore šim risinājumam piekrīt, jo tādejādi gan izmeklēšanas iestādēm, gan izmeklēšanas tiesnešiem tiks atvieglots darbs, ietaupot laiku, proti, par katru ierosinājumu tiks pieņemts viens lēmums, un nebūs nepieciešams iesniegt 30 ierosinājumus un par katru pieņemt atsevišķus lēmumus, kuros tiktu nomainīts tikai kredītiestādes nosaukums.

Kriminālprocesa likums arī nosaka, ka izmeklēšanas tiesneša kompetencē ietilpst arī procesa virzītāju lēmumu apstiprināšana attiecībā uz arestu mantai pirmstiesas procesā. Izmeklēšanas tiesnesis šo lēmumu apstiprina rezolūcijas veidā, un saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 389.pantu, izmeklēšanas tiesnesim ir tiesības šo termiņu pagarināt.

Ņemot vērā visu šajā nodaļā aplūkoto, autore secina, ka izmeklēšanas tiesneša statuss pirmstiesas kriminālprocesā ir ļoti nozīmīgs, jo izmeklēšanas tiesneša kompetencē ietilpst virkne pienākumu, kuri ir jāpilda tieši izmeklēšanas un kriminālvajāšanas laikā.

Izmeklēšanas tiesnesis pilda savus pienākumus arī pirmās instances tiesā līdz iztiesāšanas uzsākšanai.

¹⁰² Statistikas pārskats par citiem izmeklēšanas tiesnešu pirmstiesas procesā pieņemtajiem pārsūdzamajiem lēmumiem. Tiesu Informatīvā Sistēma. Pieejams: <http://tis.ta.gov.lv> [aplūkots 05.12.2017.]

¹⁰³ Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes Izmeklēšanas koordinācijas nodaļas 15.09.2017. pavadraksts par kriminālprocesuālo normu piemērošanas jautājumiem. [Nav publiskots]

¹⁰⁴ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 29.09.2017. sapulces protokols Nr4-22/13. [Nav publiskots]

3. IZMEKLĒŠANAS TIESNEŠA INSTITŪTS PIRMĀS INSTANCES TIESĀ LĪDZ IZTIESĀŠANAS UZSĀKŠANAI

Izmeklēšanas tiesnesis galvenokārt pieņem lēmumus pirmstiesas izmeklēšanas laikā, tomēr ir gadījumi, kad izmeklēšanas tiesnesis savu pilnvaru ietvaros veic darbības arī brīdī, kad krimināllieta jau ir nodota tiesai izskatīšanai pēc būtības, iekams nav uzsākta iztiesāšana.

Papildus Kriminālprocesa likuma 41.panta pirmajā daļā noteiktajam, norādītā panta otrā daļa noteic, ka pirmās instances tiesā līdz lietas iztiesāšanas uzsākšanai izmeklēšanas tiesnesim ir pienākums lemt par: 1) apsūdzētā pieteikumu attiecībā uz drošības līdzekļu grozīšanu vai atcelšanu; 2) prokurora ierosinājumu attiecībā uz drošības līdzekļa izraudzīšanu vai grozīšanu; 3) kriminālprocesā iesaistītās personas, kurai ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem, iepazīstināšanu ar speciālo izmeklēšanas darbību materiāliem, kuri netiek pievienoti krimināllietai (pirmdokumentiem).

Pēc lietas nodošanas pirmās instances tiesai pirms iztiesāšanas uzsākšanai pieteikumu par apcietinājuma grozīšanu vai atcelšanu var iesniegt apsūdzētais. Savukārt pieteikumu par apcietinājuma turpmākas piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanu (kontroli) var iesniegt apcietinātā persona, tās pārstāvis vai aizstāvis. Ja šāds pieteikums nav saņemts divu mēnešu laikā, šādu kontroli veic izmeklēšanas tiesnesis pēc savas iniciatīvas.¹⁰⁵

Praksē visbiežāk sastopams, kad izmeklēšanas tiesnesis pats pēc savas iniciatīvas veic cilvēktiesību ierobežošanas kontroles funkciju, ja ir nepieciešams lemt par turpmākā apcietinājuma piemērošanas nepieciešamību, jo piemērotā drošības līdzekļa termiņš 2 mēneši jau tuvojas iztecējumam un pieteikums par drošības līdzekļa turpmākas nepieciešamības izvērtēšanu nav saņemts, un ja krimināllietu tiesnesis vēl nav nozīmējis konkrētās lietas izskatīšanu pēc būtības, un ja lietas izskatīšanas datums un laiks pārsniedz norādītos divus mēnešus. Šajā gadījumā, izmeklēšanas tiesnesim, lai iekļautos termiņā un lai netiktu nesamērīgi ierobežotas personas tiesības, nākas lemt jautājumu par drošības līdzekļa turpmākās nepieciešamības izvērtēšanu. Norādītais ir arī nostiprināts Kriminālprocesa likuma 281.panta ceturtajā daļā.

Pēc darba autores domām šāda izmeklēšanas tiesneša rīcība ir vērtējama objektīvi, jo tādējādi tiek nodrošinātas apcietinātās personas tiesības, nepārsniedzot likumā noteikto apcietinājumā turēšanas termiņu. Kā arī jāņem vērā tas, ka izmeklēšanas tiesneša lietvedībā atrodas konkrētā

¹⁰⁵ Kūtris G. 2010, 34.lpp.

uzraudzības lieta, kas var tikt nodota tiesas kancelejā tikai tad, kad izmeklēšanas tiesnesis konstatē, ka vairs nav nepieciešams lemt jautājumu par drošības līdzekļa turpmāku izvērtēšanas nepieciešamību.

Autore ir novērojusi, ka starp izmeklēšanas tiesnešiem dažādās tiesās pastāv atšķirīga prakse pieteikumu izskatīšanas nozīmēšanā, proti, Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā aizdomās turētā vai apsūdzētā aizstāvja ierašanos nodrošina procesa virzītājs, konvoju – izmeklēšanas tiesnesis. Savukārt Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā otrādi – procesa virzītājs nodrošina konvoja ierašanos, taču aizstāvi nodrošina tiesa. Šī iemesla dēļ mēdz būt gadījumi, kad kāda no pusēm neierodas, jo tai netiek pienācīgi paziņots par pieteikuma izskatīšanu. Lai šo problēmu risinātu, autores ieskatā būtu jānodrošina konkrēta kārtība visās tiesās, kādā tiek nodrošināta aizdomās turētā konvojēšana uz drošības līdzekļa izskatīšanu. Pēc autores domām lietderīgāk būtu, ja konvoju nodrošinātu – procesa virzītājs. Savukārt aizstāvja pieaicināšanu nosaka Kriminālprocesa likuma 81.panta pirmās daļas 3.punkts un autores ieskatā, izmeklēšanas tiesnešiem būtu šīs norma jāievēro.

Izmeklēšanas tiesnesim pēc pirmstiesas procesa pabeigšanas ir pienākums arī izskatīt pieteikums attiecībā uz krimināllietai nepievienotajiem materiāliem. Proti, kriminālprocesā iesaistītā persona, kurai ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem pēc pirmstiesas procesa pabeigšanas, var iesniegt pieteikumu izmeklēšanas tiesnesim, lūdzot iepazīstināt to ar nepievienotajiem materiāliem (KPL 70.panta pirmās daļas 3.punkts). Kriminālprocesa likumā noteikts, ka nepievienotie materiāli var būt pārskati par speciālajām izmeklēšanas darbībām, kā arī ar tehniskajiem līdzekļiem fiksētie materiāli, par kuriem procesa virzītājs atzinis, ka tiem nav pierādījumu nozīmes kriminālprocesā (KPL 231.panta pirmā daļa).

Izvērtējot pieteikumu, izmeklēšanas tiesnesis ņem vērā materiālu iespējamo nozīmi kriminālprocesā un pieļautos cilvēka tiesību ierobežojumus. Izmeklēšanas tiesnesis var liegt iespēju iepazīties ar nepievienotajiem materiāliem, ja tas var būtiski apdraudēt kādas kriminālprocesā iesaistītās personas dzīvību, veselību vai ar likumu aizsargātās intereses, vai tas aizskar tikai trešās personas privātās dzīves noslēpumu.¹⁰⁶

Kopumā secināms, ka izmeklēšanas tiesnesim, pieņemot lēmumu, ir jāizvērtē personas tiesību ierobežošanas nepieciešamība, kas ir ļoti nozīmīgs darbs un nepieciešams gandrīz katra kriminālprocesa ietvaros. Uz to norāda izmeklēšanas tiesneša ekskluzīvās tiesības un piešķirtā īpašā funkcija – cilvēktiesību ierobežošanas nepieciešamības izvērtēšanas funkcija.

¹⁰⁶ Kūtris G. 2010, 34.lpp

SECINĀJUMI

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Izmeklēšanas tiesnesis realizē īpašu kriminālprocesuālo funkciju - cilvēktiesību ierobežojumu kontroles funkciju, līdz ar ko viņam ir dota ekskluzīva kompetence aizsargāt personu pamattiesības, vērtējot nepieciešamību ierobežot to tiesības, neļaujot nepamatoti iejaukties personas privātajā dzīvē.

2. Praksē pastāv dažāds uzskats par to, ko nozīmē izmeklēšanas darbību veikšana neatliekamības kārtībā, un amatpersonas, kas veic kriminālprocesu, interpretē to atšķirīgi.

Autores ieskatā Kriminālprocesa likumā būtu jāietver neatliekamības kārtības vispārīgā definīcija, kas varētu attiekties uz visām procesuālajām darbībām, kuras ir nepieciešams veikt neatliekamības kārtībā. Autore piedāvā ietvert Kriminālprocesa likumā 139.panta pirmo¹ daļu un izteikt to šādā redakcijā: *“Neatliekamības kārtībā veikta procesuālā darbība ir tāda darbība, kuru ir nepieciešams veikt nevilcinoties, ja pastāv iespēja, ka meklējamie pierādījumi var tik zaudēti vai arī meklējamā persona var aizbēgt, kas var apdraudēt kriminālprocesa mērķa sasniegšanu”*.

3. Lai nenotiktu nesamērīga iejaukšanās personas dzīvē, kas nav iesaistīta kriminālprocesā, autores ieskatā, Kriminālprocesa likuma vispārīgās daļas 10.nodaļā, (starp KPL 139. un 140.pantu) būtu jāietver noteikums par to, cik ilgā laikā ir jāveic procesuālā darbība, ja par to ir lēmis izmeklēšanas tiesnesis. Piemēram, dodot lēmuma izpildes termiņu desmit dienas kopš lēmuma izsniegšanas dienas procesa virzītājam.

4. Kriminālprocesa likums nenosaka procesuālo darbību aizdomās turētā nodrošināšanai uz drošības līdzekļa turpmākas nepieciešamības izvērtēšanu pie izmeklēšanas tiesneša.

Lai atrisinātu problēmjautājumu ar aizdomās turētā konvojēšanu uz drošības līdzekļa izvērtēšanu, autore izsaka priekšlikumu Kriminālprocesa likuma 281.panta piektajā daļā ietvert procesuālo darbību aizdomās turētā konvojēšanas nodrošināšanai uz drošības līdzekļa turpmāku izvērtēšanu, nosakot šādu pienākumu procesa virzītājam.

5. Izmeklēšanas tiesnešu praksē ir vērojams, ka netiek ievērots Kriminālprocesa likuma 81.panta pirmās daļas 3.punkts, kas nosaka kārtību, kādā tiek nodrošināta aizstāvja piedalīšanās jautājumu izskatīšanā par drošības līdzekļa, kas saistīts ar brīvības atņemšanu, turpmāku izvērtēšanu. Proti, katrā tiesā ir sava kārtība, kā tiek uzaicināti lietas dalībnieki uz drošības līdzekļa turpmākas nepieciešamības izvērtēšanu, kas mēdz rast neizpratini citiem lietas dalībniekiem.

Attiecībā par Kriminālprocesa likuma 81.panta pirmās daļas 3.punktu autores ieskatā, likuma neievērošana nav pamats, lai mainītu tiesību normu spēkā esošo regulējumu tikai tādēļ, ka izmeklēšanas tiesneši to atsakās ievērot.

6. Procesa virzītāju kvalifikācija un nepietiekamās zināšanas nereti apgrūtina izmeklēšanas darbu. Tas uzskatāmi saskatāms, piemēram, kad procesa virzītājiem nav saprotami nosacījumi izmeklēšanas darbību un speciālo izmeklēšanas darbību veikšanai, kā arī procesa virzītāju atsaukšanās uz krimināllietā esošajiem materiāliem, kas nav pārbaudīti un neatbilst reālajai situācijai, tādējādi pastāvot riskam, ka notiks nesamērīga iejaukšanās personas dzīvē, un bieži vien tas ir pamats izmeklēšanas tiesnešu atteikumam atļaut veikt izmeklēšanas vai speciālās izmeklēšanas darbības.

Kā risinājums, autores ieskatā, būtu jāveic lielāka izmeklētāju uzraudzība un apmācību veikšana, kā arī, lai tiktu pieņemts izmeklēšanas tiesneša pozitīvs lēmums, procesa virzītājiem būtu lietā jāpievieno aktuāli pierādījumi, kas pamatotu ierosinājumu uz tā iesniegšanas brīdi.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Literatūra:

1. Bulgakova I. Izmeklēšanas kontrole pirmstiesas procesā, Jurista vārds, 2008, nr.19 (524), 15.lpp. *citēts pēc*: Петрухин И.Л. Судебная власть: контроль за расследованием преступлений. Москва: Проспект, Институт государства и права Российской академии наук, 2008, с. 134.
2. Dombrovskis R. Izmeklēšanas darbību raksturojums un veidi. Jurista Vārds, 2009, nr. 11.
3. Dundure L. Izmeklēšanas tiesnesis Latvijā. Jurista Vārds, 2012, nr. 17/18 (716/717).
4. Judins A. Apcietinājums Latvijas kriminālprocesā. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs Proventus, 2011.
5. Kalniņš A. Izmeklēšanas tiesneša lēmumi par speciālajām izmeklēšanas darbībām. Latvijas Tiesnešu mācību centrs: prezentācija, 2017.
6. Kavaliers A. Speciālās izmeklēšanas darbības. Rīga: Raka, 2003.
7. Kavalieris A. Speciālo izmeklēšanas darbību būtība. Jurista Vārds, 2005, nr.43 (398).
8. Kavalieris A. Speciālo izmeklēšanas darbību izmantošanas taktika. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2007.
9. Kūtris G. Izmeklēšanas tiesneši: jauns institūts kriminālprocesā. Jurista Vārds, 2006, nr.2 (405).
10. Kūtris G. Rokasgrāmata kriminālprocesā tiesnešiem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.
11. Labucka I., Kūtris G. Kriminālprocesa likuma projekta koncepcija. Jurista Vārds, 2001, nr.20 (213).
12. Meikališa Ā. Pirmstiesas Izmeklēšana. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001.
13. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. raksti 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
14. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. raksti 2010-2015. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015.
15. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2017. gada grozījumi. Jurista Vārds, 2017, nr. 42 (996).
16. Statistikas pārskats par citiem izmeklēšanas tiesnešu pirmstiesas procesā pieņemtajiem pārsūdzamajiem lēmumiem. Tiesu Informatīvā Sistēma. Pieejams: <http://tis.ta.gov.lv> [aplūkots 02.10.2017.]

17. Statistikas pārskats par pieņemtajiem lēmumiem procesuālo piespiedu līdzekļu un procesuālo sankciju piemērošanu pirmstiesas procesā. Tiesu Informatīvā Sistēma. Pieejams: http://tis.ta.gov.lv/tisreal?FORM=TIS_STaT_O [aplūkots 07.11.2017.]
18. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.
19. Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa vienkāršošana: izpratne, tendences, problēmas. Jurista Vārds, 2004, nr. 30.
20. Канюк Ю.А., Степанов К.В. Право: история, теория, практика, 2015, с.121. Pieejams:<https://moluch.ru/conf/law/archive/142/8259/> [aplūkots 08.11.2017]
21. Милова И.Е. Следственный судья: возрождение института. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/sledstvennyy-sudya-vozrozhdenie-instituta> [aplūkots 08.11.2017.]
22. Смирнов А. В. Следственный судья — такая должность появится в уголовном процессе. Pieejams: <https://rg.ru/2015/01/13/sud.html> [aplūkots 09.10.2017.]

Normatīvie akti:

23. Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieņemts 16.12.1966. [30.10.2017.]
24. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [14.10.2017.]
25. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis. Pieņemts: 15.02.1922. [18.09.2017.]
26. Likums “Par tiesu varu”: LR likums. Pieņemts: 15.12.1992. [10.10.2017.]
27. Kriminālprocesa likums. Rīga: Valsts tipogrāfija. Pieņemts 01.08.1939. [18.09.2017.]
Pieejams: <http://gramatas.lndb.lv/>
28. Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieņemts 21.04.2005. [23.11.2016. red.]
29. Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieņemts 21.04.2005. [25.05.2017. red.]
30. Kriminālprocesa likums: LR likums. Pieņemts 21.04.2005. [14.09.2017.].
31. Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu: Ministru kabineta 2010.gada 30.marta noteikumi nr.299. [aplūkots 30.10.2017.]
32. Likumprojekta “Kriminālprocesa likums” anotācija. Pieejams: http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0286_0.htm#a [aplūkots 17.09.2017.]

33. Baudžiamojo proceso kodeksas [Lietuvas Kriminālprocesa likums]. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=163482 [aplūkots 06.10.2017.]
34. Criminal Procedure Code of the French Republic [Francijas republikas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/30> [aplūkots 13.11.2017.]
35. Kriminaalmenetluse seadustik [Igaunijas kriminālprocesa kodekss] Pieejams: <https://www.estlex.ee/tasuta/?id=7&aktid=54036&fd=1&leht=1> [aplūkots 06.10.2017.]
36. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodekss]. Pieejams: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102073942&rdk=&backlink=1>

Judikatūra:

37. ECT judikatūra par Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5.pantu jautājumā par drošības līdzekļa – apcietinājuma piemērošanu. Latvijas pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijas birojs, 2017. Pieejams: http://www.mfa.gov.lv/images/ministrija/LPSCI/Eiropas_Cilvektiesibu_tiesas_judikatura_par_Eiropas_Cilveka_tiesibu_un_pamatbrivibu_aizsardzibas_konvencijas_5.pantu_jautajuma_par_drosibas_lidzekla_-_apcietinajuma_piemosanu.pdf [aplūkots 04.12.2017.].
38. Augstākās tiesas 15.03.2016. Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr.SKK-93/2016. Pieejams:<http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba/2016/> [aplūkots 16.11.2017.].
39. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu kolēģijas 16.03.2017. lēmums krimināllietā Nr.115180*****. [Nav publiskots].
40. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 09.05.2017. lēmums krimināllietā Nr.110920*****. [Nav publiskots].
41. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 21.06.2017. lēmums krimināllietā Nr. 115140***** [Nav publiskots].
42. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 29.09.2017. sapulces protokols Nr.4-22/13. [Nav publiskots].
43. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 19.05.2016. lēmums lietā Nr.KPL32-2942-16/12.

44. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 08.08.2016. lēmums krimināllietā Nr.158300*****. [Nav publiskots] .
45. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 13.12.2016. lēmums krimināllietā Nr.115180*****. [Nav publiskots].
46. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 22.12.2016. lēmums krimināllietā Nr. RP I Ds.11.2016 (KPL32-7363-16/12). [Nav publiskots]
47. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 16.03.2017. lēmums krimināllietā Nr.158300*****. [Nav publiskots].
48. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 13.04.2017. lēmums krimināllietā Nr.110920*****. [Nav publiskots].
49. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 10.05.2017. lēmums krimināllietā Nr.118160*****. [Nav publiskots].
50. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 19.05.2017. lēmums krimināllietā Nr. 118160*****. [Nav publiskots].
51. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 09.06.2017. lēmums krimināllietā Nr. 115190*****. [Nav publiskots].
52. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 07.07.2017. lēmums krimināllietā Nr.118170*****. [Nav publiskots].
53. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 07.07.2017. lēmums krimināllietā Nr.122200*****. [Nav publiskots].
54. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 20.07.2016. lēmums krimināllietā Nr. 110920*****. [Nav publiskots].
55. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 04.09.2017. lēmums krimināllietā Nr.115170*****. [Nav publiskots].
56. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 02.10.2017. lēmums krimināllietā Nr.1111860*****. [Nav publiskots].
57. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas izmeklēšanas tiesneses 12.10.2017. lēmums krimināllietā Nr.118600*****. [Nav publiskots].
58. Tieslietu padomes 12.06.2017. lēmums Nr.40 "Par Rīgas tiesu apgabālā esošo rajonu (pilsētu) tiesu reorganizāciju" pieejams:http://at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Lemumi/2017/Lemums_Nr_40_2017_ar_planu.pdf [aplūkots 10.10.2017].

59. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas tiesneša A.V. 26.06.2017. paziņojums krimināllietā Nr.115020*****. [Nav publicēts].
60. Zikmane A. Tiesu prakses apkopojums par apcietinājuma pamatotību – ECTK 5.panta pirmās daļas a) un c) apakšpunkti. Rīga, 2012, 7.lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-spriedumu-apkopojumi/> [aplūkots 08.11.2017.] .
61. Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Kriminālizmeklēšanas pārvaldes procesa virzītājas 07.07.2017. ierosinājums krimināllietā Nr.118170*****. [Nav publiskots].
62. Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Ziemeļu iecirkņa procesa virzītājas 20.07.2016. ierosinājums krimināllietā Nr.110920*****. [Nav publiskots].
63. Apsūdzētā 24.08.2017. iesniegums krimināllietā Nr.115170*****. [Nav publiskots]
64. Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes Izmeklēšanas koordinācijas nodaļas 15.09.2017. vēstule par kriminālprocesuālo normu piemērošanas jautājumiem. [Nav publiskots].
65. Iekšējā drošības biroja Pirmstiesas izmeklēšanas nodaļas inspektora – procesa virzītājas 25.09.2017. ierosinājums krimināllietā Nr.118600*****. [Nav publiskots].
66. Aizdomās turētā 10.10.2017. sūdzība krimināllietā Nr.118600*****. [Nav publiskots].

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Izmeklēšanas tiesnesis kriminālprocesā ” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba autore: _____ Inese Vorobjova.
(*personiskais paraksts*)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr. iur. Ārija Meikališa _____ (____.____.2017.).
(*personiskais paraksts*)

Recenzents: _____.

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā _____.____.2017.

Dekāna pilnvarotā persona: _____
(*personiskais paraksts*)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____. _____. 2018. prot.Nr.____.

Komisijas sekretāre/-s: _____
(*personiskais paraksts*)